

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΠΟΙΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΚΑΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ ΕΙΣ ΤΑΣ ΠΑΡΟΙΜΙΑΣ ΚΑΙ ΤΑ ἈΣΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΑΟΥ

ΥΠΟ

ΜΕΝΕΛΑΟΥ ΤΟΥΡΤΟΓΛΟΥ

Ἡ ἀπὸ νομικῆς ἀπόψεως ἐξερεύνησις τῶν δημῳδῶν μνημείων τοῦ λόγου, πλὴν τῆς γνώσεως τῶν περὶ δικαίου ἀντιλήψεων τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, τὴν ὁποίαν συνεπάγεται, δύναται νὰ προσκομίσῃ πλουσιώτατα στοιχεῖα καὶ διὰ τὴν θεωρητικὴν καὶ ἰδίᾳ ἱστορικὴν μελέτην τῆς ἐπιστήμης τοῦ Δικαίου.

Ἰδίᾳ αἱ παροιμίαι, τὰ δημῳδὰ ἄσματα, οἱ μῦθοι, αἱ παραδόσεις καὶ τὰ δημῳδὰ βιβλία εἶναι πλουσιώτατα εἰς γνῶσιν καὶ ἄλλας ἐνδείξεις, αἵτινες ὑπεμφαίνουσι τὰς περὶ τοῦ δικαίου ἀντιλήψεις τοῦ ἡμετέρου λαοῦ. Αὗται δ' ἀναφέρονται εἰς ὅλους τοὺς τομεῖς τοῦ Δικαίου καὶ πρὸς ἡδὴ πάντας, ὡς νομίζω, ἐκ τῆς ἐνδελεχοῦς αὐτῶν μελέτης νὰ διαφανέσθῃ θέματα τινὰ ἐξ ἐκείνων, τὰ ὁποῖα ἀπασχολοῦν τὴν ἐπιστήμην.

Ὁ ἀείμνηστος Νικόλαος Δημητρακόπουλος πρὸ ἡμίσεως ἤδη αἰῶνος κατανοήσας τὴν ἐξαιρετικὴν σημασίαν, τὴν ὁποίαν ἐνέχει διὰ τὴν ἔρευναν τοῦ Δικαίου ἡ Λαογραφία, προέβη εἰς σύντομον ἐπισκόπησιν καὶ ἐρμηνείαν τῶν παροιμιῶν, τῶν ἀναγομένων εἰς τὴν σφαῖραν τοῦ Δικαίου¹). Ὅσον ἀφορᾷ ὅμως τὰ δημῳδὰ ἄσματα περιορίσθη νὰ ὑποδείξῃ δύο μόνον ἄσμάτων τὴν ὑπεμφαινομένην νομικὴν ἔννοιαν.

Ἐνεκα τῆς πενιχρότητος τοῦ λαογραφικοῦ ὑλικοῦ, τὸ ὁποῖον εἶχεν ὑπ' ὄψει τοῦ ὁ βαθὺς ἐκεῖνος ἐρευνήτης τοῦ ἑλληνικοῦ Δικαίου, ἡ μελέτη αὐτοῦ δὲν ἐξήντηλσε τὸ θέμα. Ἡ συμβολὴ τῆς ὅμως εἰς τὰς σχετικὰς ἐρεῖνας καὶ ἰδίως ἡ ὠθησις πρὸς πληρεστέραν μελέτην τοῦ θησαυροῦ τῶν λαϊκῶν παροιμιῶν καὶ ἄσμάτων εἶναι ἀναμφισβήτητος. Δεδομένου μάλιστα, ὅτι ἔκτοτε αἱ λαογραφικαὶ ἔρευναι μεγάλως ἀνεπτύχθησαν καὶ παρ' ἡμῖν καὶ ὅτι μέγας πλοῦτος λαογραφικοῦ ὑλικοῦ ἀπεθησαυρίσθη εἰς χειρογράφους καὶ ἐντύπους συλλογὰς, ἡ ἀπὸ νομικῆς ἀπόψεως

¹) Βλ. Ν. Π. Δημητρακοπούλου, «Τὸ Δίκαιον ἐν ταῖς Παροιμίαις» Νομικαὶ Ἐνασχολήσεις τ. Β', 1925 σ. 79.

ἐξέτασις τῶν λαϊκῶν μνημείων τοῦ λόγου καθίσταται σήμερον ἔτι μᾶλλον ἐπιβεβλημένη καὶ διαφωτιστική.

Ἡ παροῦσα μελέτη, τμήμα γενικωτέρας ἡμῶν ἐργασίας περὶ τῶν παροιμιῶν καὶ τῶν ἰσμάτων, τῶν ἀναφερομένων εἰς τὸ καθόλου Δίκαιον, ἀφορᾷ εἰδικώτερον εἰς ζητήματα Ποινικοῦ Δικαίου καὶ Ἑγκληματολογίας.

Εὐκταία βεβαίως θὰ ἦτο ἡ ταυτόχρονος πρὸς τοῦτο χρησιμοποίησις καὶ ὅλων τῶν λαογραφικῶν μνημείων, (μύθων, παραδόσεων κλπ.). Ἀλλὰ νομίζω ὅτι καὶ μόνη ἡ ἐξέτασις τοῦ ὕλικου τῶν τραγουδιῶν καὶ τῶν παροιμιῶν τοῦ λαοῦ ἀρκεῖ, ἵνα μᾶς παράσχη σαφεῖ ὅπως οὖν εἰκόνα τῆς λαϊκῆς περὶ δικαίου συνειδήσεως.

Αἱ πολλαὶ καὶ ἀξιόλογοι συλλογαὶ παροιμιῶν καὶ ἰσμάτων, αἱ ὁποῖαι εἶδον τὸ φῶς κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, προστιθέμεναι εἰς τὴν μεγάλην συλλογὴν τοῦ ἀειμνήστου Ν. Γ. Πολίτου καὶ εἰς τὸ ὕλικόν, τὸ ὁποῖον συνεκέντρωσε καὶ κατέταξε μεθοδικῶς εἰς τὰς συλλογὰς αὐτοῦ τὸ Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, μοὶ παρέσχον τὴν εὐχέριαν νὰ ἀρευνήσω καὶ θέματα τοῦ Ποινικοῦ Δικαίου, τὰ ὁποῖα ὁ μακ. Ν. Δημητρακόπουλος οὐκ ἔδωκεν εἰς τὴν μνημονευθεῖσαν μελέτην του, ὥς καὶ θέματα νέας ἐπιστήμης τῆς Ἑγκληματολογίας, παρουσιάζοντα ἀπὸ τῆς ὑπόθεσις τῶν λαϊκῶν ἀντιλήψεων ἐξαιρετικὰν ἐνδιαφέρον.

Ἐκπλήττει πολλὰκις τὸ γεγονός, ὅτι ὁ λαὸς ἔχει πρὸ πολλοῦ ἐκπεφρασμένας καὶ οἶονεὶ παγίας ἀντιλήψεις διὰ θέματα, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἡ ἐπιστήμη μόλις ἐσχάτως ἔχει καταλήξει εἰς πορίσματα. Αἱ νεώτεραι ἐπὶ παραδείγματι ἔρουναι ἀπέδειξαν, ὅτι εἶναι χρήσιμος καὶ ἡ μαρτυρία τῶν παίδων καὶ τῶν ἐχόντων ἡλαττωμένην διανοητικὴν ἱκανότητα, διότι οὗτοι προσέχουν ἀκριβέστερον τῶν ἐνηλίκων εἰς τὰς λεπτομερείας. Τοῦτο ἀκριβῶς διδάσκει καὶ ἡ γνωστὴ λαϊκὴ παροιμία :

Ἀπὸ λωλὸ καὶ ἀπὸ μωρὸ μαθαίνεις τὴν ἀλήθειαν.

Πλεῖστοι ἐξ ἄλλου παροιμίαι, ὥς καὶ δημοτικὰ ἴσματα, ἀποκαλύπτουν πεποιθήσεις περὶ δικαίου, αἵτινες ἀπετέλουν τὸ ἐφαρμοζόμενον ὑπὸ τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ κοινοτικῶν ἀρχῶν δίκαιον κατὰ τοὺς μετὰ τὴν ἄλωσιν χρόνους. Ἐκρίνα δὲ σκόπιμον εἶς τινα κεφάλαια τὴν παράθεσιν καὶ βυζαντινῶν παροιμιῶν καὶ μάλιστα ἐκείνων, αἱ ὁποῖαι παρουσιάζουν πλήρη ὁμοιότητα πρὸς τὰς νεωτέρας, ἐπειδὴ οὕτω διαφωτίζεται ἔτι μᾶλλον ἡ νομικὴ παράδοσις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Ὅμοιως εἰς ὀρισμένα ἴσματα ἔχομεν ἐμφανεῖς ἐνδείξεις περὶ τῶν ἀντιλήψεων, αἱ ὁποῖαι ἴσχυον εἰς ἐποχὰς ἀρχαίων δικαίων. Οὕτω π.χ. ἡ ὑπόθεσις τοῦ ἴσματος τοῦ συνευρεθέντος πρὸς νεκρὰν φέρει σπέρματα θεοκρατικῶν περὶ ποινῆς ἰδεῶν.

Διὰ τὰς παροιμίας δέον νὰ σημειωθῇ, ὅτι ἡ πλήρης αὐτῶν κατανόησις καὶ

ἐν προκειμένῳ ἡ ἀνεύρεσις τῆς τυχὸν λανθανούσης ἐν αὐταῖς νομικῆς ἐννοίας εἶναι ἔργον δυσχερές. Τὸ ἔδαφος εἶναι ἐξαιρετικὰ ὀλισθηρὸν, ἀκόμη καὶ διὰ τοὺς ἔχοντας ἱκανὴν πείραν εἰς τὴν ἑρμηνείαν αὐτῶν. Ἰδιαιτέρως ὁ ἐμποτισμένος ἀπὸ διαφόρων νομικῶν ἐννοίας κινδυνεύει, παρασυρόμενος ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴν, τὴν φραστικὴν μορφήν, νὰ προβῇ εἰς τὴν «νομικοποίησιν» παροιμιῶν, αἱ ὁποῖαι ἔχουν παρὰ τῷ λαῷ ὅλως διάφορον σημασίαν. Τοῦτον ἀκριβῶς τὸν κίνδυνον προσεπάθησα, ὅσον ἠδυνάμην, ν' ἀποφύγω.

Τοὺς στίχους τῶν δημοτικῶν ᾠσμάτων καὶ τὰς παροιμίας, αἵτινες ἀνάγονται εἰς ἕκαστον τῶν θεμάτων τοῦ Ποινικοῦ Δικαίου καὶ τῆς Ἑγκληματολογίας, παραθέτω ἐν παραλληλισμῷ, ἵνα οὕτως ἐξακριβώνεται καὶ διασαφηνίζεται καλύτερον ἡ λαϊκὴ περὶ ἑκάστου ἀντίληψις. Διάγραμμα τῶν θεμάτων τούτων, ἐμφαίνον τὴν ἀκολουθουμένην ἐν τῇ διαπραγματεύσει τῆς ὕλης σειράν, παραθέτω κατωτέρω.

Τέλος ὀφείλω νὰ ὁμολογήσω χάριτας εἰς τὴν σεβαστὴν Σύγκλητον τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, ἣτις μοὶ ἐπέτρεψε τὴν μελέτην καὶ χρῆσιν τοῦ ἐν τῷ Λαογραφικῷ Ἀρχεῖῳ ἀποκειμένου πλουσιωτάτου ἱεροῦ δημοτικῶν ᾠσμάτων καὶ παροιμιῶν, ὡς καὶ εἰς τὸν σεβαστὸν μου Διευθυντὴν τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου κ. Γεώργιον Α.

Μέγαν δὲ τὰς πολυτάκτους ὑποδείξεις τοῦ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

Α'. Ποινικὸν Δίκαιον

Β'. Ἑγκληματολογία

- 1) Δικαιολογητικὴ βίασις καὶ σκοπὸς τῆς ποινῆς
- 2) Ἐλευθερία βουλήσεως — Στίγματα
- 3) Καταλογισμὸς
- 4) Συνέργεια
- 5) Ἐμπρακτος μετάνοια
- 6) Ἑγκλήματα κατὰ τῆς τιμῆς
- 7) Παιδοκτονία
- 8) Βιασμὸς — Ἀποπλάνησις
- 9) Μοιχεία
- 10) Κλοπὴ
- 11) Ὑπεξαίρεσις

- 1) Φυλὴ
- 2) Ἐπάγγελμα
- 3) Ἡλικία
- 4) Τυχρὰ παίγνια
- 5) Ναρκωτικά
- 6) Ἑταιρισμὸς
- 7) Δεισδαιμονία
- 8) Ἰχνη
- 9) Μάρτυρες
- 10) Νεκροφιλία

ΠΗΓΑΙ ΚΑΙ ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ

- * *Αποστολάκη Γιάννη*, Δημοτικά Τραγούδια, 1929.
- * *Αραβαντινοῦ Π.* Συλλογὴ δημοδῶν ᾠσμάτων τῆς Ἠπείρου. Ἐν Ἀθήναις 1880.
- Βενιζέλου Ἰ.* Παροιμιαὶ δημοδαίς. Ἐν Ἐρμουπόλει 1867.
- Γαροδία Κ.* Ἑγκληματολογία, τ. Α' 1948, τ. Β' 1938 - 1947.
- » *Τὸ ἔγκλημα τῆς μοιχείας*, 1923.
- » *Τὸ ἔγκλημα τῆς μοιχείας ἐν τῷ τῆς Βυζαντιακῆς Αὐτοκρατορίας Δικαίῳ*, 1925.
- Δημητρακοπούλου Ν. Π.* Τὸ δίκαιον ἐν ταῖς παροιμίαις. Νομικαὶ ἐνασχολήσεις, τ. Β', 1925.
- * *Πλιοπούλου Τιμ.* Σύστημα τοῦ Ἑλληνικοῦ Ποινικοῦ Δικαίου, τ. Α', 1923.
- * *Πλιοπούλου Τιμ. - Χωροφᾶ Ν.* Σύστημα Ἑλληνικοῦ Ποινικοῦ Δικαίου, 1927.
- Κανελλάκη Κ. Χιακά Ἀνάλεκτα*, Ἀθ. 1890.
- Κυριαζῆ Ν. Γ.* Κυπριακαὶ παροιμιαί, ἐν Λευκωσίᾳ, 1940.
- Κυριακίδου Στίλπ.* Αἱ ἱστορικαὶ ἀρχαὶ τῆς δημόδους νεοελληνικῆς ποιήσεως (Λόγος πρυτανικός), ἐν Θεσσαλονίκῃ, 1934.
- Κωστοῦ Κ.* Ἑρμηνεῖα τοῦ ἐν Ἑλλάδι Ποινικοῦ Νόμου, τ. Β' καὶ Γ', 1928 - 1929.
- Λαογραφία.* Δελτίον τῆς Ἑλλ. Λαογραφ. Ἑταιρείας, τόμ. Α'-ΙΓ'.
- Λελέκου Μιχαήλ*, «Ἐπιδόρπιον» τ. Α', ἐν Ἀθήναις 1889.
- Λιοντάκι Μ.* Λαογραφικὰ Κρήτης, τόμ. Α', Βιέννη, Ἀθῆναι 1936.
- Λόντεκε Ἐνρίκης*, Ἑλληνικὰ δημοτικὰ τραγούδια, Ἐν Ἀθήναις 1943.
- Μαριδάκη Γ.* Τὸ Ἀστικὸν Δίκαιον ἐν ταῖς ἑσπερίαις τῶν Βυζαντινῶν Αὐτοκρατορῶν. Ἀθῆναι 1922.
- Μαργαρίδου - Μουδρῶν Μ.* Κασσιανὰ ᾠδήματα - Α' Δημοτικὰ τραγούδια Κασσίου, Ἀθῆναι 1928.
- Νεοελληνικὰ Ἀνάλεκτα*, τ. Α' καὶ Β', ἐν Ἀθήναις 1870 - 1876.
- Πανδέκται*, 47.2.77 καὶ 47.2.11.
- Παπακυριακοπούλου Ι. Π.* Ἡ διαπαρθένευσις κατὰ τὸ Ἑλληνικὸν ἰδίᾳ δίκαιον, 1943.
- Πασαγιάννη Κ.* Μανιάτικα μοιρολόγια καὶ τραγούδια, 1928.
- Πειρούνια Β.* Μανιάτικα μοιρολόγια. Σειρὰ Α'. Ἀθῆναι 1934.
- Πολίτου Ν. Γ.* Μελέται περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς γλώσσης τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Παραδόσεις, Τόμ. 1-2. Ἐν Ἀθήναις 1904.
- » *Παροιμιαί*, τόμ. 1-4, Ἀθῆναι 1899 - 1902.
- Τσουκαλά Κ.*, Ποινικὴ Δικονομία, 1938.
- Χωροφᾶ Ν.* Ἡ μέθῃ ἐν τῷ Ποινικῷ Δικαίῳ, τ. Α', 1924.
- Fauriel C.*, Chants populaires de la Grèce moderne, Paris 1824.
- Jeannarakis Anton*, ᾠσματα κρητικὰ μετὰ διστίχων καὶ παροιμιῶν, Leipzig 1876.
- Kurtz Eduard*, Die Sprichwörtersammlung des Maximus Planudes, 1886.
- Passow Arnoldus*, Popularia carmina Graeciae recentioris, Lipsiae 1860.

ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΑΙ

- Βενιζέλος** I. Βενιζέλου, Παροιμιαί δημώδεις. Ἐν Ἐρμουπόλει, 1867.
- Δημητρακόπουλος** N. Π. Δημητρακοπούλου, Τὸ δίκαιον ἐν ταῖς παροιμίαις. Νομικαὶ ἐνασχολήσεις, τ. Β' 1925.
- Κυριαζῆς** Γ. Ν. Κυριαζῆ, Κυπριακαὶ παροιμιαί. Ἐν Λευκωσίᾳ, 1940.
- ΛΑ** Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον. — Οἱ ἀριθμοὶ καὶ τὰ στοιχεῖα, ἅτινα συνήθως συνοδεύουν τὴν βραχυγραφίαν ταύτην, εἶναι κατὰ σειρὰν: ὁ ἀριθμὸς τοῦ χειρογράφου καὶ τῆς σελίδος, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκεται παροιμία τις ἢ ἕσμα, τὸ ὄνομα τοῦ συλλογέως, ὁ τόπος τῆς προελεύσεως, ὁ χρόνος τῆς συλλογῆς. Π. χ. ΛΑ 1380 Β', 193. Μ. Λιουδάκη, Λασηθι, Ἅγιος Γεώργιος, 1939 = Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον, ἀριθμὸς χειρογράφου 1380 Β, σελὶς 193. Συνέλεξεν ἡ Μαρία Λιουδάκη εἰς τὸ χωρίον Ἅγιος Γεώργιος τοῦ Λασηθίου τὸ 1939.
- Λαογραφία** Λαογραφία, Δελτίον τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφικῆς Ἑταιρείας. Τόμ. Α' - II'.
- ΝΕΑ** Νεοελληνικὰ Ἀνάλεκτα. Ἀθ. 1871 καὶ τ. Α' Β'.
- Passow** Arn. Passow, Popul. carmina Graeciae recent., Lipsiae 1860.
- II II** Πολίτου Παροιμιαί. — Πρόκειται περὶ τῆς μεγάλης συλλογῆς ἑλληνικῶν παροιμιῶν τοῦ Νικολάου Γ. Πολίτου, ἀνεκτὰ περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς γλώσσης τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Παροιμιαί. Τόμ. Α' - Δ' (1899-1902). Τὸ ἀνέκδοτον αὐτῆς μέρος (στοιχεῖα Ε — Ω) εὐρίσκεται κατεσκευασμένον εἰς τὸ Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Εἰς τὰς βραχυγραφίας, τὰς ὁποίας χρησιμοποιοῦμεν, ἡ παραπομπὴ εἰς τὸ ἀνέκδοτον μέρος ἐμφαίνεται μόνον ἐκ τοῦ λήμματος, ἀρχωμένου ἀπὸ τινος τῶν μετὰ τὸ ε (ἐλπίς) στοιχείων.

Α'. ΠΟΙΝΙΚΟΝ ΔΙΚΑΙΟΝ

1. Δικαιολογητική βάση και σκοπὸς τῆς ποινῆς.

Αἱ ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου διατυπωθεῖσαι θεωρίαι περὶ ποινῆς, αἱ ὁποῖαι μεγάλως ἀπασχολοῦν τὸ Ποινικὸν Δίκαιον, εὐρίσκονται ἐν ἀφθονίᾳ διατυπωμέναι εἰς τὰς παροιμίας καὶ τὰ δημοτικὰ ἔσματα.

Ἡ λαϊκὴ ἀντίληψις δὲν φαίνεται ἀποκλίνουσα μονομερῶς ὑπὲρ ὁρισμένης θεωρίας περὶ ποινῆς· τόσον ὅμως αἱ ἰδέαι τῆς ἀνταποδόσεως, ὅσον καὶ τῆς προλήψεως ἔχουν εὐρεῖαν ἀπήχην εἰς τὴν λαϊκὴν συνείδησιν. Οὕτως εἰς τὰς παροιμίας:

Ὁ κακὸς θέλ' ἀντίκακο ¹⁾,
Κακὸ τὸ κακὸ θεωρεῖται ²⁾,
Ὅ, τι σοῦ κάναμε, νὰ καὶ ἡμεῖς
καὶ ποτὲ κακὸ δὲν κἀνείς ³⁾.

ἐκδηλοῦται ἡ ἰδέα τῆς ἀνταποδόσεως ἢ ὅπως, ὡς ἐκδήλωσις ἰσχυροτάτης ὁρμῆς τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ πεῖται ἐκ τῆς λαϊκῆς γνώμολογίας.

Αἱ ἀνωτέρω παροιμιαί ἔχουν τὸ χαρακτηριστικόν, ὅτι θεωροῦν ὄχι μόνον ἐπιβεβλημένην, ἀλλὰ καὶ ἀπληλαγμένην εἶναι τὴν ἀνταπόδοσιν, προκειμένου νὰ πραγματοποιηθῇ ἡ ἐξιλέωσις τοῦ προσγενομένου κακοῦ ⁴⁾.

Ἄλλ' ἡ ἰδέα τῆς ἀνταποδόσεως δὲν εἶναι ἡ μόνη κυριαρχοῦσα εἰς τὴν λαϊκὴν συνείδησιν. Καὶ ἰδέαι γενικῆς προλήψεως ἐμφανίζονται εἰς δημῶδη ἔσματα, ὡς εἰς τοὺς κατωτέρω στίχους, ὅπου ὁ σύζυγος, ὁ φονεύσας τὴν ἐπ' αὐτοφῶρῳ καταληφθεῖσαν μοιχαλίδα, λέγει:

Γιὰ νὰ τὸ μάθουν οἱ λύγκες, ἄλλη νὰ μὴ τὰ κάνη,
τῆς Μάρως τὰ καμώματα, τοῦ Κωσταντῆ τὸ χάλι ⁵⁾.

Φανερόν εἶναι, ὅτι ἐνταῦθα τίθεται ὡς σκοπὸς τῆς ποινῆς ἡ πρόληψις καὶ ἡ συγκράτησις τῶν ἄλλων γυναικῶν ἀπὸ παρομοίας φύσεως ὀλισθήματα. Ἀφ' ἐτέρου ἡ παροιμία:

¹⁾ ΛΑ 249, 86, Βιάννος Κρήτης, 1919.

²⁾ Βενιζέλος, σ. 127, 152. Πρβλ. καὶ παρ' ἀρχαίοις «Κακὸν κακῷ ἰᾶσθαι» (Θουκυδ. 5, 65).

³⁾ Μιχ. Δελέκου, «Ἐπιδόρπιον» τ. Α', σ. 163.

⁴⁾ Παρομοίαν ἰδέαν ἀνταποδόσεως ἐκφράζει καὶ ἡ βυζαντινὴ παροιμία: «Σὺ κατὰ τοῦ ὀφθαλμοῦ μου, καὶ γὰρ τοῦ νότον σου» (Π Π νῶτον, 1. Krumbacher, Mosk. Samml. 55).

⁵⁾ Λαογραφία τ. Η', 1921, σ. 89, 36-37.

Δείρε τονε γιά τ' αὐγό, νά μὴν πάρῃ τὴν κόττα ¹⁾,

θεωροῦσα ὅτι, ἂν ὁ μικροκλέπτης δὲν τιμωρηθῇ, θὰ ἀποτολμήσῃ εἰς τὸ μέλλον μεγαλυτέρας κλοπᾶς, ἐκφράζει τὴν ἰδέαν τῆς εἰδικῆς προλήψεως ὅτι δηλαδὴ σκοπὸς τῆς ποινῆς εἶναι ἡ συγκράτησις τοῦ ἐγκληματήσαντος ἀπὸ τῆς τελέσεως νέων ἐγκλημάτων ²⁾.

2. Ἐλευθερία τῆς βουλήσεως. Στίγματα.

Εἰς τὰς παροιμίας:

“Ο,τι παθαίνει τὸ κορμὶ τὰ φταίνει τὸ κεφάλι ³⁾,

“Ο,τι τρανάει ὁ ἄνθρωπος τὸ τρανάει ποὺ τὸ κεφάλ' εἶ' (ἢ ποὺ τὴ γνώμ' εἶ') ⁴⁾

θεωρῶν ὁ λαὸς, ὅτι ἕκαστος εἶναι ἀπολύτως ὑπεύθυνος διὰ τὰς πράξεις του, λαμβάνει θέσιν ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῆς ἐλευθερίας τῆς βουλήσεως, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἡ κλασσικὴ σχολὴ ἐδράζει τὴν ποινικὴν εὐθύνην τοῦ δράστου.

Ἐμφαντικώτερον ὅμως εἰς ἄλλην παροιμίαν διατυπῶται ἡ λαϊκὴ ἀντίληψις, ὅτι ὁ δράστης ἐγκληματικῆς πράξεως ἔχει ἀκέραιαν τὴν ποινικὴν εὐθύνην ταύτης, ὥς ἀπολαμβάνων πλήρους ἐλευθερίας τῆς βουλήσεως. Ἡ παροιμία αὕτη ἔχει ὡς ἑξῆς:

“Ὁ περσὰς κ' ἡ παντοῦ εἶναι γραμμένα
ἡ κλεψιά κ' ἡ παντοῦ εἶναι γραμμένα ⁵⁾.

Ἐδῶ γίνεται σύγκρισις ἀφ' ἑνὸς μὲν τοῦ θανάτου καὶ τοῦ γάμου, τοὺς ὁποίους ρυθμίζει ἡ μοῖρα, ἀφ' ἑτέρου δὲ τῆς κλοπῆς καὶ τῆς πορνείας, εἰς τὰς ὁποίας μόνος ρυθμιστὴς εἶναι ἡ ἐλευθέρα βούλησις τοῦ ατόμου.

Ἀξία προσοχῆς εἶναι ἡ σημασία, τὴν ὁποίαν ἀποδίδει ὁ λαὸς καὶ εἰς τὰ στίγματα τῶν ἀνθρώπων, ἰδίως δὲ εἰς τὰ μορφολογικὰ στίγματα ⁶⁾.

1) ΠΠ τ. Δ', σ. 340 δέρον, 7α.

2) Συναφὴς ὑπὸ ἔποψιν ἀποτελεσμάτων εἶναι ἡ παροιμία:

Ἀπ' τ' αὐτὸ στήν ὄρεθθα, κι ἀπὸ τ' ἀργὶ στὸ βόϊδι

(ΠΠ τ. Β', σ. 595) ὡς καὶ ἡ βυζαντινὴ: «Ὁς κλέπτει τὸ ὄρνι, κλέβει δὴ καὶ τὴν ὄρεν» (Ed. Kuntz, Die Sprichwörtersammlung des Maximus Planudes, 1886. Παρβλ. ΠΠ κλέφτω, 26.

3) ΛΑ 1151, 25, Μ. Λιουδάκι, Σινώπη, 1938.

4) ΛΑ 498, 8, Τ. Γρέζος, Βογατσικό Μακεδονίας.

5) ΛΑ 867, 510, Λουκόπουλος, Αἰτωλία.

6) Ὁ θεμελιωτὴς τῆς Ἰταλικῆς θετικῆς Σχολῆς Καῖσαρ Lombroso καθώρισε σειρὰν ἰδιαιτέρων σημείων, σωματικῶν καὶ ψυχικῶν, διὰ τῶν ὁποίων διακρίνεται ἑξωτερικῶς ὁ τύπος τοῦ ἐγκληματίου ἀνθρώπου. μάλιστα δὲ καὶ ἐκ τῆς φυσιognωμίας αὐτοῦ. Εἶναι δὲ ταῦτα: α') στίγματα μορφολογικὰ (ἀνατομικαὶ ἀνωμαλίας τοῦ κρανίου, τοῦ μήκους καὶ τοῦ βάρους τοῦ σώματος, χειρῶν, ποδῶν καὶ τῶν ἄλλων μελῶν, β') βιολογικὰ στίγματα καὶ γ') ψυχολογικὰ στίγματα.

Ἡ πεποίθησις ὅτι οἱ ἔχοντες στίγματα εἶναι κακῆς προδιαθέσεως καὶ ἐγκληματικοὶ τύποι εἶναι βαθέως ἐρριζωμένη εἰς τὴν λαϊκὴν συνείδησιν¹⁾. Ἡ λαϊκὴ δογματολογία συμβουλεύει:

Ἀπὸ σημαδεμένον ἄνθρωπον ἀλλάργα τὰ ροῦχα σου²⁾.

Ὁ Θεὸς γὰρ σὲ φυλάει ἀπὸ σημαδιακόνε³⁾.

Μὲ μεγαλυτέραν ὅμως ἔμφασιν ἀποδίδει τὴν ἔννοιαν ταύτην ἡ παροιμία:

*Ἀπ' ἀστραπῆς, φωτιάς, σεισμοῦ, πανοῦκλα, πείνα, χιόνι
καὶ ἀπὸ καμπούρη καὶ σπανὸ ὁ Θεὸς γὰρ σὲ γλυτώνει⁴⁾.*

3. Καταλογισμός.

Ὁ καταλογισμός, ἀποτελῶν τὸν θεμελιώδη ὅρον τῆς ποινικῆς εὐθύνης τοῦ δράστου ἐγκληματικῆς πράξεως, δὲν ἔμεινεν ἀπαρατήρητος ἀπὸ τὴν λαϊκὴν σοφίαν. Διὰ τῆς καθαρωῆς νομικῆς παροιμίας:

Τὸν λωλὸν ὁ νόμος δὲν εὖ κρίνει,⁵⁾

ἂν καὶ ἐκφράζεται ὑπὸ στενὴν ἐρμηνείαν τὸ ἀτιμώρητον τοῦ παράφρονος, ὅμως θίγεται ὑπὸ γενικωτέραν ἔννοιαν τὸ ἔγκλημα τῆς ἀναισθησίας πρὸς καταλογισμόν. Ἐκ τῆς ὅλης δὲ φραστικῆς διατυπώσεως τῆς παροιμίας ταύτης εἶναι ἔμφανές, ὅτι δὲν πᾶν εἶναι νὰ ὑφίσταται ὁ ἀδίκος χαρακτὴρ τῆς πράξεως.

Εἰς ἄλλας περιπτώσεις, χωρὶς ὅμως νὰ διατυπῶνται καὶ τὸ ἀτιμώρητον τοῦ δράστου, ἐκφράζεται ἡ αὐτὴ ἔλλειψις κυριαρχίας ἐπὶ τῆς χρήσεως τοῦ λογικοῦ. Τὸν ὑπὸ τὸ κράτος ὀργῆς ἐνεργοῦντα ἡ λαϊκὴ ἀντίληψις ἐξομοιοῖ μὲ τὸν παράφρονα ἀπὸ τὴν ἀποψιν τῆς ἱκανότητος πρὸς καταλογισμόν. Τὰς περιπτώσεις ταύτας ἀνευρίσκομεν εἰς τὰς παροιμίας:

Ὁ θυμωμένος καὶ ὁ τρελλὸς ὁμοιάζουν καὶ οἱ δύο⁶⁾.

Ὁ θυμωμένος καὶ ὁ δαιμονισμένος λίγο διαφέρουν⁷⁾.

Τὴν αὐτὴν ἔλλειψιν καταλογισμοῦ καὶ μάλιστα εἰς ὀξυτέραν βαθμίδα θεωρεῖ

1) Εἶναι ἀκράδαντος ἡ λαϊκὴ πίστις, ὅτι οἱ κακοὶ ἄνθρωποι εἶναι ἐστιγματισμένοι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, διὰ τὸ διακρίνονται ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ἐξ οὗ καὶ ἡ παροιμία «*Τὸν κακὸν ἄνθρωπον τὸν σημαδεύει*» ὁ Θεός» (Π Π σημαδεύω, 1 Κρήτη, Καλαῖσάκης).

2) Κ. Κανελλάκη, Χιακά Ἀνάλεκτα, 224, 80, Ἀθῆναι 1890.

3) ΠΠ σημαδιακός, 1 Δ. Π. Παναγουλᾶκος, Γύθειον.

4) ΠΠ σπανός 2, Κρήτη.

5) ΛΑ 1357 Β', 131, Ε. Ἰωαννίδης, Ἀμοργός, 1876.

6) ΠΠ θυμῶνω, 9. Πρβλ. καὶ Εὐριπίδου Μήδειαν, 447: «*Τραχεῖαν ὀργὴν ὥς ἀμήχανον κακόν*». 7) ΠΠ θυμῶνω, 8.

ὁ λαὸς ὑπάρχουσιν εἰς τὸν ἐν καταστάσει μέθης διατελοῦντα, διὰ τὰς πράξεις τοῦ ὁποίου φοβεῖται καὶ αὐτὸς ὁ παράφρων. Διὰ τῆς παροιμίας:

‘Ο ζουρλὸς παραμεράει, ὅταν βλέπῃ μεθυσμένον¹⁾

ἐκφράζεται παραστατικώτατα ἡ εἰκὼν τῆς καταστάσεως τῆς ὀξείας διαταράξεως τῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν τοῦ μεθυσθέντος²⁾ καὶ τῆς ἐκβανυσώσεως τοῦ χαρακτη-
ρος αὐτοῦ.

Καὶ εἰς τὰς δύο ἀνωτέρω παροιμίας (τοῦ «μεθυσμένον» καὶ τοῦ «θυμω-
μένου») ὁ παράφρων, ὁ ἀναντιρρήτως ἀκαταλόγιστος, χρησιμοποιεῖται ὡς μέτρον
συγκρίσεως τοῦ βαθμοῦ τῆς νοητικῆς συγχύσεως τούτων.

Εἶναι δὲ ἀξιοσημείωτον, ὅτι διὰ τὸν ἐν μέθῃ ἢ ἐν ὀργῇ διατελοῦντα, τῶν
ὁποίων ἡ σύγχυσις εἶναι ὑπαίτιος, παρ’ ὅλον ὅτι διαπιστοῦται ἀνικανότης καταλο-
γισμοῦ—καὶ μάλιστα εἰς μεγαλύτερον βαθμὸν ἐπὶ μέθης—ἡ λαϊκὴ κρίσις δὲν
ἐπεκτείνει τὴν ἀρχὴν ὅτι «ὁ νόμος δὲν τοὺς πιάνει».

4. Συνένοια

Ἡ λαϊκὴ συνείδησις θεωρεῖ τὸν παρὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἀξιοποιήσεως πράξεως, ὡς τὸν κυρίως ἀπαιτῶν τῆς τέλεσ-
σεως πράξεως. Τούτο δὲ δηλοῖ ἀνεκδοκίμως διὰ τῆς ἀπαντήσεως, τὴν ὁποίαν δίδει
μὲ τὴν παροιμίαν:

«Ποὺς ἔκαμε τὸ φόνον;
—“Οποῖος ἔδωσε τὸ μαχαῖρι! ³⁾»

Διὰ ταύτης χαρακτηρίζει ὡς αὐτουργὸν φόνου τὸν χορηγῆσαντα τὸ ὑλικὸν μέσον
διὰ τὴν τέλεσιν τοῦ ἐγκλήματος, καὶ οὐχὶ ὡς συνεργόν, ὡς θεωρεῖ τοῦτον ἡ κει-
μένη νομοθεσία⁴⁾.

Παρά δὲ τὴν φραστικὴν διατύπωσιν, ἡ ὁποία ὁμιλεῖ μόνον διὰ τὸν ὑλικῶς
συνδραμόντα, πολλάκις ἡ παροιμία ἐν τῇ μεταφορικῇ αὐτῆς ἐφαρμογῇ φέρεται
χαρακτηρίζουσα ὡς αὐτουργὸν καὶ τὸν ψυχικῶς διὰ συμβουλῶν καὶ ὁδηγιῶν συν-
δραμόντα πρὸς περαίωσιν τῆς ἀξιοποιήσεως πράξεως.

Ἄφ’ ἐτέρου διὰ τῆς παροιμίας:

¹⁾ ΠΠ μεθυσμένος, 13. Ἀνάλογος καὶ ἡ παροιμία «Ὁ ζουρλὸς ἐφοβήθηκε τὸ μεθυσμένο»
ΠΠ μεθυσμένος, 12.

²⁾ Πρβλ. Ν. Χωραφᾶ, Ἡ μέθη ἐν τῷ Ποινικῷ Δικαίῳ, τ. Α’. τευχ. α’, σ. 41.

³⁾ ΠΠ μαχαῖρι, 9. Τὴν ἰδίαν ἔννοιαν ἐκφράζει καὶ ἡ παροιμία: «Δὲ φταίει ὁ φοιᾶς,
ἀλλὰ ἐκεῖνος πῶδωσε τὸ μαχαῖρι». (ΛΑ 3, 1338, Κορύλλος, Πάτραι).

⁴⁾ Ἀρθρ. 72 § 2 Π. Ν.

Ἀδελφὸς τὸν ἀδελφὸν τότε σφάζει, μὰ δὲν τονε προδίνει¹⁾

διατυπῶνται ἢ ἐκ φυσικῶν λόγων ἀπορρέουσα ἀρχή, ἥτις εἰς ὠρισμένας περιπτώσεις ἰσχύει καὶ εἰς τὸ Ποινικὸν Δίκαιον, ὅτι ἀπαλλάσσονται τῆς ποινῆς πρόσωπα συνδεόμενα διὰ συγγενικοῦ δεσμοῦ πρὸς τὸν δράστην, καθιερουμένου οὕτως ὑπὲρ αὐτῶν προσωπικοῦ λόγου, ἀποκλείοντος τὴν ποινὴν²⁾.

5. Ἑμπράκτος μετάνοια.

Τὰς δημόδεις ἀντιλήψεις ἐπὶ τῆς «μετανοίας» ἐκφράζουν μετ' εὐγλώττου σαφηνείας αἱ παροιμίαι:

Ὅστερη μετανόηση, τίποτε (δ)ὲν ἀξίζει³⁾

Χίλια μετανουώματα ἓνα ἄσπρο, καὶ πάλι κρῖμας τ' ἄσπρο⁴⁾.

Ἡ λαϊκὴ ἀντιλήψις δὲν δύναται νὰ συλλάβῃ τὰς περιπλόκους δι' αὐτὴν νομικὰς διακρίσεις τῶν οὐσιαστικῶν καὶ τυπικῶν ἐγκλημάτων, τὰς ὁποίας καθιεροῖ ἡ νομοθεσία, μὴ ἀπαιτοῦσα διὰ τὴν κατηγορίαν τῶν δευτέρων ὠρισμένον ἀποτέλεσμα πρὸς τελείωσιν τῆς ἀξιοποίου πράξεως⁵⁾. Ὁ λαὸς ἐπισκοπεῖ γενικῶς τὸ ἐγκλημα ἐκ τῆς ἀπόψεως τοῦ ἀποτελέσματος, καὶ ἀπαγορεύει τὴν γενικὴν ἀρχήν, ἥτις ἄλλως συμφορεῖται ἀπολύτως μετὰ τὸ πνεῦμα τῶν διατάξεων τῆς κειμένης νομοθεσίας, ὅτι μετὰ τὴν ἐπέλευσιν τοῦ ἀποτελέσματος πᾶσα ἐκ τῶν ὑστέρων μετάνοια οὐδεμίαν ἔχει ἀξίαν⁶⁾.

¹⁾ ΠΠ προδίνω, 1.

²⁾ Π. χ. ἀρθρα 76, 130, 242 κλπ. τοῦ Ποινικοῦ Νόμου.

³⁾ Κυριαζῆς, σελ. 275

⁴⁾ ΛΑ 1380 Β, 193, Μ. Λιουδάκη, Λασιῆθι, Ἅγιος Γεώργιος, 1939.

⁵⁾ Ἡ φαρμακεία π. χ. (ἀρθρ. 289 Π. Ν.) εἶναι ἐγκλημα τυπικόν, διότι ἡ ἀντικειμενικὴ ὑπόστασις τοῦ ἐγκλήματος τούτου ἐξαντλεῖται ἀπλῶς εἰς τὴν εἰσαγωγὴν εἰς τὸν ἀλλότριον ὁργανισμόν δηλητηρίου ἢ ἄλλων οὐσιῶν, δυναμένων νὰ ἐπιφέρωσι τὸν θάνατον, καὶ δὲν περιλαμβάνει τὴν ἐπέλευσιν τοῦ ἀποτελέσματος.

⁶⁾ Ἡ ἰσχύουσα νομοθεσία μόνον εἰς τὰς περιπτώσεις τῶν ἀρθρων 378, 393 καὶ 402 τοῦ Π. Ν. δέχεται ἐξαιρέσεις. Ὁ Ν. Δημητρακόπουλος, τ. Β' σ. 96-7, ἀναφέρων τὴν παροιμίαν «προσκυμένο κεφάλι σπαθὶ δὲν τὸ κόβει» ὁρθῶς παρατηρεῖ ὅτι αὕτη «μορφωθείσα πιθανῶς ἐπὶ Τουρκοκρατίας εἶναι ἐνδεικτικὴ τῆς Ἀρχῆς τοῦ Διεθνoῦς Δικαίου περὶ μεταχειρίσεως αἰχμαλώτων, ὡς καὶ ὅτι ἡ παροιμία αὕτη παρεκταθεῖσα τῆς ἀρχικῆς σημασίας καὶ ὑπὸ πλατυτέραν ἐννοίαν φερομένη, φέρει τὰ στοιχεῖα τῆς εἰς τὰς ποινικὰς νομοθεσίας ἀνεγνωρισμένης νομικῆς ἀρχῆς τῆς ἐμπράκτου μετανοίας». Σημειωτέον ὅτι ἡ παροιμία αὕτη, ἥτις ἀπαντᾷ εἰς τὴν παλαιοτάτην συλλογὴν δημῶδων παροιμιῶν τοῦ Ἰωαννίτου Ἱερομονάχου Παρθενίου Κατζιοῦλῃ ὑπὸ τὸν τύπον «προσκυνοῦσαν κεφαλὴν οὐ τέμνουσιν» (ΠΠ τ. Α' σ. 107 ἀρ. 2070), ὡς ἐπίσης καὶ εἰς τὴν συλλογὴν Κρητικῶν παροιμιῶν τοῦ Στεφάνου Ξανθουδίδου ὑπὸ τὴν φραστικὴν διατύπωσιν «κεφαλὴ πὺν κλίνει σπαθὶ δὲν τὴν κόβει» (ΠΠ κεφάλι 117, Ἀνατ. Κρήτη) ἐκφράζει εἰς

6. Ἑγκλήματα κατὰ τῆς τιμῆς.

Μεγάλη εἶναι ἡ σημασία, τὴν ὁποίαν ἀποδίδει ὁ λαὸς εἰς τὴν ἠθικοκοινωνικὴν ὑπόστασιν τῶν ἀτόμων. Ἐκαστος πρέπει νὰ φροντίζῃ διὰ τὴν διατήρησιν τῆς ἐκτιμήσεως ἐκ μέρους τῶν ἄλλων καὶ νὰ προφυλάσσεται ἀπὸ τὴν δημιουργίαν διαδόσεων εἰς βάρος του. Ἡ παροιμία: *Ὡλὶς του ποὺ τοῦ βγει*¹⁾, ἀναφερομένη εἰς τὸ κακὸν ὄνομα τὸ ὁποῖον δύναται νὰ ἀποκτήσῃ τις ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ἐκφράζει χαρακτηριστικῶς τὸν οἶκτον (ὦλὶς=ἀλίμονον), τὸν ὁποῖον ὁ λαὸς αἰσθάνεται δι' ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος ἔχει τὴν ἀτυχίαν νὰ κακολογηθῇ, πολὺ περισσότερον ποῦν ἢ συκοφαντία δυσκόλως ἐξαλείφεται.

Μὲ μεγαλυτέραν ὅμως ἔμφασιν ἀποδίδουν τὴν ἔννοιαν ταύτην αἱ παροιμίαι:

*Κάλλιον νὰ βγῇ τὸ μάτι σου παρὰ τὸ ὄνομά σου*²⁾,

*Κάλλιο λείψανο τῇ γῆς, παρὰ πομπή τοῦ κόσμου*³⁾.

Εἰς τὰς παροιμίας ταύτας πλὴν τῆς ἐπισημάνσεως τῆς τεραστίας βλάβης τῆς προξενουμένης εἰς τὰ ἄτομα, διαφαίνεται καὶ ἡ ἠθικὴ βάσις διὰ τὴν ἀνάγκην τῆς προστασίας τῶν ἀτόμων τούτων, ἡ ὁποία εἰσάγει πλήρη ἀνταπόκρισιν εἰς τὴν κειμένην νομοθεσίαν, ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς δικαστικῆς προστασίας τῆς προσβληθείσης τιμῆς⁴⁾.

τὴν κοινὴν τῆς ἔννοιαν, ὅτι διὰ τῆς μετονομασίας καὶ εὐπειθείας ἀποφεύγεται ἡ ἐπαπειλουμένη καταστροφή. Τὴν αὐτὴν ἔννοιαν εὐρίσκομεν ἀπαιτότερον διατυπωμένην εἰς τὴν Ἀντιγόνην τοῦ Σοφοκλέους, στ. 712-4.

*«Ὁρᾷς παρὰ ρεῖθροισι χειμάρροισι ὅσα
δένδρων ὑπείκει, κλώνας ὡς ἐκσφύζεται
τὰ δ' ἀντιτείνοντ' αὐτόπρεμν' ἀπόλλυται».*

¹⁾ ΠΠ τ. Α', σ. 504 (ἀλί, 5.)

²⁾ ΠΠ ὄνομα, 11.

³⁾ ΠΠ πομπή, 21.

⁴⁾ Κρίνομεν σκόπιμον νὰ παραθέσωμεν ἐνταῦθα δύο παροιμίας, τῶν ὁποίων τὸ περιεχόμενον ἔχει σχέσιν μὲ τὸ ὑπὸ ἐξέτασιν κεφάλαιον: α') Ἡ παροιμία *«βοῇ λαοῦ, ὀργὴ Θεοῦ»* λέγεται μᾶλλον πρὸς ἔνδειξιν τῆς δυνάμεως καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς λαϊκῆς κατακραυγῆς. Εἰς ὠρισμένας δὲ περιπτώσεις ἀπαντωμένη ὡς *«Ὁργὴ λαοῦ, ὀργὴ Θεοῦ»*, λέγεται καὶ ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τῆς παντοδυναμίας τοῦ ὄχλου καὶ οὐχὶ τῆς κακῆς φήμης ὡς ἐσφαλμένως θεωρεῖ ὁ Δημητρακόπουλος (τ. Β' σ. 103). β') Ὁ Πολίτης εἰς τὴν παροιμίαν *«Μ' ἔβρισκες; ποῦ 'ντο; μ' ἔδειρες; γιὰ το»* (ΠΠ τ. Δ' σ. 346 δέρονω, 20) δίδει τὴν ἐρμηνείαν «Ὅτι τῶν μὲν ὕβρεων ἡ μνήμη ἐξαλείφεται, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τῶν αἰκιῶν». Θὰ ἦδυνάτο νὰ ὑποστηρικθῇ καὶ ἡ ἔννοια, ὅτι ἐπὶ ἐξυβρίσεως ἀπαιτεῖται ἀπόδειξις ὅτι αὕτη συνετελέσθη, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν δαρμόν, ὁ ὁποῖος δὲν δύναται νὰ ἀμφισβητηθῇ, διότι ὁ δαρεὶς φέρει ἐκδηλὰ τὰ ἔχνη τῆς κακοποιήσεως. Ὑπὲρ τῆς δευτέρας ἐκδοχῆς συνηγοροῦν καὶ αἱ λαϊκαὶ ἀντιλήψεις, αἱ θεωροῦσαι ὅτι αἱ ὕβρεις καὶ κακολογίαι μένοντες ἀνεξίτηλοι εἰς τὴν μνήμην, τὰς ὁποίας ἐκφράζουν αἱ παροιμίαι *«ἡ μαχαιριὰ γαίνει, ὁ λόγος ὁ κακὸς δὲν γαίνει»*, καὶ *«ἡ τσεκουριὰ ἐπέρασε, ὁ λόγος δὲν ἐπέρασε* κλπ. (ΛΑ 883, 254, Νεστορίδης, Μεσσηνία).

Δυσφημίσεις.

Εἰς τὴν παροιμίαν:

«Μάδκια ποὺ εἶδαν τζ' εἶπαν, ἐβγῆκαν.

Μάδκια πὺν εἶδαν τζ' εἶπαν; » ¹⁾

(Μάτια ποὺ εἶδαν καὶ εἶπαν ἐβγῆκαν,

Μάτια ποὺ δὲν εἶδαν καὶ εἶπαν;)

συνοψίζεται ἡ ὅλη ἐπὶ τοῦ ἀδικήματος τῆς δυσφημίσεως ἀντίληψις τοῦ λαοῦ, ἡ ὁποία διαγράφεται σχεδὸν ἀπαράλλακτος καὶ εἰς τὴν κειμένην νομοθεσίαν.

Διὰ μὲν τῆς πρώτης φράσεως (Μάδκια ποὺ εἶδαν τζ' εἶπαν, ἐβγῆκαν) ὁ λαὸς ἐκφράζει τὴν θρησκευτικὴν του πεποίθησιν περὶ τῆς θείας τιμωρίας τοῦ δυσφημοῦντος διὰ τῆς τυφλώσεως τῶν ὀφθαλμῶν του. Τοῦτο εὐρίσκεται ἐννοιολογικῶς ἐν πλήρει ὁμοφωνίᾳ μὲ τὴν ἀπλὴν δυσφήμησιν τοῦ ἰσχύοντος δικαίου, ἐφ' ὅσον θεωρεῖ ἄξιον κολασμοῦ καὶ ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος μετέδωκεν ἀληθὴ γεγονότα ²⁾.

Διὰ τῆς δευτέρας φράσεως (Μάδκια πὺν εἶδαν τζ' εἶπαν;) διατυπωμένης ὑπὸ τύπον ἐρωτήσεως ἀποδίδει παραστατικῶς ὁ λαὸς τὴν ἐννοιαν τῆς συκοφαντικῆς δυσφημίσεως, θεωρῶν ἄξιον μείζονος κολασμοῦ τὸν ἐν γνώσει διαδίδοντα ψευδὲς γεγονός.

Ἀφ' ἑτέρου ἡ Κυπριακὴ παροιμία: Λόγια ἀκακα ἐν—τ—βλάπτουν ³⁾, τ. ἔ. λόγια ποὺ λέγονται χωρὶς κακίαν δὲν βλάπτουν, διδάσκει ὅτι δὲν εἶναι ἐπιζημιοὶ διὰ τὸν δυσφημούμενον ἀνυστεροβόλοι ἐκφράσεις, οὕτω δὲ θεμελιοῦται ἐμμέσως ἡ ἀντίληψις, ὅτι ὁ δόλος ἀποτελεῖ προϋπόθεσιν ἀπαραίτητον τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἐγκλήματος τῆς δυσφημίσεως.

Ἐξυβρισις.

Ἀξία προσοχῆς ἀπὸ νομικῆς ἀπόψεως εἶναι ἡ παροιμία: Ὁ δαρμένος ἔχει κ' ἓνα λόγο παραπάνω ⁴⁾ διδάσκουσα ὅτι «ἐπιτρέπεται εἰς τὸν ἀδικηθέντα καὶ νὰ διαμαρτυρηθῇ μετὰ τραχύτητος καὶ νὰ ὑβρίσῃ τὸν ἀδικήσαντα» ⁵⁾.

Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἡ κειμένη νομοθεσία εὐρίσκεται πλήρως ἐνηρμοσιμένη μὲ τὴν λαϊκὴν συνείδησιν, καθιεροῦσα δυνητικὸν προσωπικὸν λόγον ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τῆς ποινῆς διὰ τὸν ὑπαίτιον ἐξυβρίσεως, ὅσάκις οὗτος παρεσῶρη εἰς

¹⁾ Κυριαζῆς, σ. 270.

²⁾ Ἐκ τῆς διατυπώσεως «εἶδαν τζ' εἶπαν» εἶναι φανερόν, ὅτι πρόκειται περὶ μεταδόσεως ὠρισμένου γεγονότος, ἀκριβῶς ἐκεῖνον τὸ ὁποῖον εἶδον.

³⁾ Κυριαζῆς, σ. 258.

⁴⁾ ΠΠ τ. Δ', σ. 346 (δέξινω, 22).

⁵⁾ Αὐτόθι.

τὴν προᾶξιν «ἐκ δεδικαιολογημένης ἀγανακτήσεως ἔνεκα πράξεως τοῦ παθόντος ναντίον του ἢ τελουμένης ἐνώπιόν του καὶ ἰδιαζόντως σκληρᾶς ἢ βαναύσου»¹⁾.

7. Παιδοκτονία.

Ἡ παιδοκτονία δὲν εἶναι ἄγνωστος εἰς τὰ λαϊκά μας κείμενα. Οὕτως εἰς δημοτικὸν ἔρμα παρέχεται μὲ πλήρη ἐνάργειαν ἡ εἰκὼν τοῦ ἐγκλήματος τούτου.

Κοράσιο κυρφογάστρωτο καὶ μωρογαστρωμένο
μονάχον του ἐθέριζε κ' ἐδεματοκουβάλλει,
τοσοὶ μῆνες ἐλογάριαζε, ποῖο μῆνα θὰ γεννήσῃ.
Ἔρχετ' ὁ μῆνας τοῦ παιδιοῦ πού 'θελε νὰ τὸ κάμῃ.
Δραπάνι βάν' ἀντὶς σκαμνί, δεμάτ' ἀντὶς γιὰ κλίνη.
Κι ἀπῆλτις καὶ τὸ γέννησε κ' ἐβολοκόπησέν το,
εἰς τὴν ποδιά τῇ τό 'βαλε πὰ νὰ τὸ καταλύσῃ²⁾.

Ἀποτρέπεται ὅμως ἡ ἐκτέλεσις τῆς ἐγκληματικῆς πράξεως ἀπὸ τὰς ἐπιτιμήσεις μιᾶς πέрдικας, ἡ ὁποία προσωποεῖται εἰς τὸ ἔρμα ἐκφράζουσα διὰ τοῦ στόματος της τὴν λαϊκὴν ἀποδοκιμασίαν τῆς πράξεως.

Ἐγὼ 'χω δώδεκα πούλια, κανένα δὲ σκοτάσω
καὶ σὺ ἔχεις ἓνα μοναχό, καὶ δὲ θὰ τὸ φυλάξῃς;

Τὸ ἔρμα παρ' Ἀραβαντινῶ ἔχει ἐν κατεκλείδι τοὺς ἐξῆς δύο στίχους:

Ἄν ἔχῃς δώδεκα πούλια, τὰ 'χας μὲ τὴν τιμὴ σου,
κ' ἐγὼ 'χω ἓνα μοναχό, μόν' τό 'χω δίχως ἄντρα³⁾.

1) § τοῦ ἀρθρου 25 τοῦ Νόμου 5060/1931. Ὁ ἀείμνηστος Ν. Δημητρακόπουλος, (τ. Β', σ. 97) εἰς τὴν παροιμίαν: Ἀπὸ πίσω του καθένas καὶ τὸν βασιλιᾶ τὸν βρίζει, διαβλέπει λαϊκὴν ἀντίληψιν, ὅτι πρὸς ὑπαρξιν τοῦ ἀδικήματος τῆς ἐξυβρίσεως ἀπαραίτητος εἶναι ἡ ἐκτόξευσις τῆς ὕβρεως ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ προσβαλλομένου προσώπου καὶ ὅτι, ἀπόντος τοῦ ὑβριζομένου, παύει νὰ ἀποτελῇ κολάσιμον προᾶξιν. Νομίζω ὅτι ἡ τοιαύτη ἔννοια δὲν ὑποκρύπτεται εἰς τὴν ἐν λόγῳ παροιμίαν, ἥτις ἀφορᾷ μᾶλλον τὸν τύπον τοῦ θρασυδεῖλου, ὁ ὁποῖος δὲν τολμᾷ ἐνώπιον τοῦ ὑβριζομένου νὰ ἐκστομίσῃ τὰς ὕβρεις του.

2) Α. Jeanmarakis, Ἄσματα Κρητικά, σ. 207-8, ἀρ. 269. Ἐκ τῆς λέξεως «κυρφογάστρωτο» τοῦ πρώτου στίχου οὐδεμία ἀμφιβολία καταλείπεται, ὅτι πρόκειται περὶ νόθου. Ἰδὲ καὶ παρατηρήσεις ἐπὶ παραλλαγῇ τοῦ ἔρματος τούτου ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ κ. Κ. Τριανταφυλλοπούλου εἰς τὴν Ἐφημερίδα «Πολιτεία» τῆς 21 ης Νοεμβρίου 1921.

3) II. Ἀραβαντινοῦ, Συλλογὴ δημοδῶν ᾠσμάτων τῆς Ἡπείρου. Ἐν Ἀθήναις 1880, 182 281. Δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι οἱ δύο οὗτοι στίχοι μόνον εἰς τὴν συλλογὴν τοῦ Ἀραβαντινοῦ καὶ εἰς οὐδεμίαν ἄλλην παραλλαγὴν τοῦ αὐτοῦ ᾠσματος ἀπαντοῦν, τοῦτο δ' εἶναι ἀπόδειξις ὅτι οἱ στίχοι οὗτοι ἐπλάσθησαν ὑπ' αὐτοῦ. Πιθανώτατα ὅμως ἐκφράζουν εὐρύτατα παγιωμένην λαϊκὴν ἀντίληψιν.

Εἶναι ἐξαιρετικῶς ἐνδιαφέρουσα ἀπὸ νομικῆς ἀπόψεως ἡ ἀπάντησις, τὴν ὁποίαν δίδει ἡ τεκοῦσα εἰς τοὺς δύο αὐτοὺς στίχους, ἐκ τῆς ὁποίας παρουσιάζονται διὰ τοῦ λαϊκοῦ στόματος οἱ λόγοι, οἵτινες ὤθησαν τὸν νομοθέτην εἰς τὸν ἀποχωρισμὸν τῆς πράξεως ταύτης ἀπὸ τῆς κοινῆς ἀνθρωποκτονίας, καὶ εἰς τὴν θέσπισιν ἡπιωτέρας ποινῆς. Εἶναι ἔκδηλος ἐκ τοῦ δημοτικοῦ ἔσματος ἡ ἰδιάζουσα ψυχολογικὴ κατάστασις τῆς τικτούσης νόθον τέκνον, τὴν ὁποίαν προκαλεῖ ὁ φόβος τῆς ἀποκαλύψεως τῆς ἀθεμίτου σχέσεως καὶ τοῦ μέλλοντος νὰ ἐπακολουθήσῃ κοινωνικοῦ ἐξευτελισμοῦ της¹⁾.

Τὸ φάσμα τοῦ φόβου τῆς ἀποκαλύψεως τῆς παρεκτροπῆς, ἔνεκα τοῦ ὁποίου δημιουργεῖται ἡ ἔκρυθμος ψυχολογικὴ κατάστασις, διαφαίνεται καὶ ἐκ τῶν κατωτέρω στίχων ἄλλου δημοτικοῦ ἔσματος:

*Παρά ν' ἀκούσ' ἡ μάννα μου πὼς εἴμ' ἀγκαστρωμένη,
κάλλιο ν' ἀκούσ' ἡ μάννα μου στὴ γῆ νά 'μαι θαμμένη ...²⁾.*

8. Βιασμός - ἀποπλάνησις.

Ἐκ τῶν δημοτικῶν ἔσμάτων διαφαίνεται, ὅτι ὁ ἔνοχος βιασμοῦ ὑπέκειτο εἰς τὴν κρίσιν τῆς δικαστικῆς ἀρχῆς, κατόπιν προσαγωγῆς τῆς βιασθεΐσης. Οὐδαμῶς προκύπτει, ὅτι αὐτὴ αὕτη ἡ πράξις τοῦ βιασμοῦ ἦτο ποινικῶς κολάσιμος, ἀλλὰ μόνον ὅτι ὑπεχρεοῦτο δικαστικῶς ἡ ἀρχὴ νὰ συζηνηθῇ τὴν βιασθεΐσαν, ἀποκαθισταμένων οὕτω τῶν πραγμάτων³⁾.

Παραθέτομεν κατωτέρω ἔσμα ἀρκετὰ σπάνιον, ὅπου ἡ κατόπιν ἀποναρκώσεως τῶν αἰσθήσεών της βιασθεῖσα προσφεύγει εἰς τὴν δικαιοσύνην, ἐπικαλουμένη τὴν κρίσιν της.

*Ὑπνο πολὺν τὴν πότισε, κ' ἤπεσε λιγωμένη
καὶ τὸ πρωῒ σηκώθηκε, κ' ἦτον ἀρρωστημένη ...
— Φίδ' ἦνοιωσα στὴ μέση μου καὶ βάρος στὸ λαιμό μου.
— Ἐγὼ 'μουνε τὸ φίδι σου, ἐγὼ 'μουν κ' ἡ τιμὴ σου.
Τρίβγει τὸ μουντακάκιν του, στὸ μαῦρον του καθίζει.
Σηκώνεται κ' ἡ κόρ' αὐτὴ, τραυᾷ δικαιοσύνη⁴⁾.*

¹⁾ Πρβλ. *Τιμ. Ἡλιοπούλου - Ν. Χωραφᾶ*, Σύστημα Ἑλληνικοῦ Ποινικοῦ Δικαίου, 1927 σ. 2. ²⁾ ΛΑ 1122, 2 - 3, Βίτα Ξανθάκη, Χίος.

³⁾ Κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ νομοκάνονος τοῦ Μανουὴλ Μαλαξοῦ, ὅστις ἀπηχεῖ τὸ δίκαιον τοῦ ὑποδούλου Ἑλληνισμοῦ ἐπὶ Τουρκοκρατίας, ὁ βιάσας ἀμνήστευτον παρθένον ὑπεχρεοῦτο νὰ τὴν νυμφευθῇ. (Βλ. *Ἰ. Π. Παπακυριακοπούλου*, Ἡ διαπαρθένευσις καὶ τὸ Ἑλληνικὸν ἰδίαι δίκαιον, 1943, 121).

⁴⁾ Τετράδια Σημειώσεων Ν. Γ. Πολίτου, Ν' 30-32.

Εἰς ἄλλην παραλλαγήν τοῦ αὐτοῦ ἔσματος εἶναι ἐμφανὲς ἡ προσφυγὴ εἰς τὴν δικαστικὴν κρίσιν διὰ τὸν ἐξαναγκασμὸν τοῦ δράστου πρὸς σύναψιν γάμου μετὰ τῆς βιασθείσης.

*Γιὰ σῆκον, θνατέρα μου, καὶ λούσου καὶ χτενίσου,
νὰ πᾶμ' ἀπὰ στοῦ ποδοσιῦ, τὴν κρίση νὰ μᾶς κάμῃ¹⁾.*

Ἡ ἰδία ἐξουσία τῶν δικαστηρίων καὶ νομικὴ ὑποχρέωσις πρὸς σύναψιν γάμου διατυπῶνται εἰς τὰ δημοτικὰ ἔσματα καὶ δι' ἐκεῖνον, ὅστις διέφθειρε παρθένον, χωρὶς ὅμως νὰ διαφαίνεται καὶ ποινικὴ κύρωσις κατὰ τοῦ φθορέως. Οὕτως ὁ ἐξ αἰτίας τῶν ἀρῶν ἐγκαταλειφθείσης ἐγκύου, αἰτίνες εἰσηκούσθησαν ὑπὸ τοῦ θεοῦ, ὑποφέρων ἐραστής, — τὸν ὁποῖον ἀσθενοῦντα «τὸν κόβουν οἱ γιατροὶ μὲ ξουράφια» — ἀποτεινόμενος πρὸς αὐτὴν λέγει:²⁾

*Μωρὴ σκύλα, κόρη ἄνομη, μωρὴ καταραμένη,
δὲν ἦτον κρίση νὰ μὲ πᾶς, καρτῆς γιὰ νὰ μὲ κρίνης,
μόν' ἔρριξές με στὸν Θεόν, ποὺ νὰ δικαιοκρίτης;³⁾*

Ἡ αὐτὴ στερεότυπος ἐπωδός:

*Μωρὴ σκύλα, μωρὴ ἄνομη, μωρὴ καταραμένη,
δὲν εἶχε κρίση νὰ μὲ πᾶς, καρτῆς γιὰ νὰ μὲ κρίνης,
μόνον μὲ ἐκάλεσες στὸν Θεόν, καὶ ὁ Θεὸς ἐπάκουσέ σου;⁴⁾*

ἣτις εἶναι ἐνδεικτικὴ ἐξουσίας τῶν δικαστηρίων, ἐπαναλαμβάνεται, ὥς ἐν τῷ ἀνωτέρῳ παραδείγματι, καὶ διὰ τὸν ἐγκαταλειφθέντα τὴν σύζυγον.

Νομικὴ ὅμως ὑποχρέωσις πρὸς σύναψιν γάμου δὲν διαγράφεται εἰς τὰ δημοτικὰ ἔσματα καὶ κατ' ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος παρέβη τὴν δοθεῖσαν ὑπόσχεσιν γάμου. Ἀπαραίτητος προϋπόθεσις, διὰ νὰ γεννηθῇ τοιαύτη ὑποχρέωσις, ὥς διαφαίνεται ἐκ τῶν δημοτικῶν ἔσμάτων, εἶναι νὰ ὑπάρχῃ φθορὰ τῆς κόρης· ἄλλως ἢ ὑποχρέωσίς του εἶναι ἀπλῶς ἠθικὴ, τῆς λαϊκῆς συνειδήσεως ἀποδοκιμαζούσης ἐντόνως τὸν ἀθετοῦντα τὴν δοθεῖσαν ὑπόσχεσιν.

Διὰ τοῦτο ἡ κόρη, μὴ ἔχουσα τὴν δυνατότητα τῆς προσφυγῆς εἰς τὴν ἀνθρωπίνην δικαιοσύνην, περιορίζεται νὰ ζητῇ τὴν τιμωρίαν τοῦ ἀπίστου ὑπὸ τῆς Θείας Δίκης.

1) Τετράδια Σημειώσεων Ν. Γ. Πολίτου, Ν' 28-29. Ποδοσιῶς = βασιλεύς.

2) Βλ. καὶ *Δημητρακόπουλον*, τ. Β', σ. 157.

3) *Passow*, σ. 333, ἀριθ. 452. Χαρακτηριστικὴ τῶν ἐκ ὀρησκειτικῶν ἐπιδράσεων πεποιθήσεων τοῦ λαοῦ εἶναι ἡ ἐκ τῶν ἀνωτέρω στίχων ἐμφανιζομένη λαϊκὴ πίστις, ὅτι ἡ μεγαλύτερα τιμωρία τοῦ ἐνόχου προέρχεται ἀπὸ τὴν θεϊάν δικαιοσύνην. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ ἐνόχος παραπονεῖται, διὰτὶ δὲν προσέφυγεν εἰς τὰ ἀνθρώπινα δικαστήρια, τῶν ὁποίων ἡ κρίσις θεωρεῖται ἡπιωτέρα.

4) Νεοελλ. Γράμματα, 16 Ἀπριλίου 1938, Ν. Σφυρόερας, Ἀπύρανθος Νάξου.

— ὦ Κυρά Παναγία μου καὶ κάμε δίκαια κρίση,
 ἢ μπάλλα ἢ τελλίδικη στὰ στήθη του νὰ σβήσῃ¹⁾).

Ἀκόμη καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν ἀθετήσεως ὑποσχέσεως γάμου, δοθείσης εἰδικῶς πρὸς ὀρφανήν, ὅτε ἡ ἐξέγερσις τῆς λαϊκῆς ἀγανακτήσεως ἐμφανίζεται ἔτι μεγαλύτερα, οὐδεμία νομικὴ ὑποχρέωσις διὰ τὸν ἀθετήσαντα ὑφίσταται, τῆς λαϊκῆς μούσης ἐξαντλουμένης εἰς τὴν ἐκτόξευσιν ἁρῶν.

Ὅπου ἀγαπήσῃ ὀρφανὴ καὶ τήνε παρατήξῃ
 στῆς Πόλης τὰ ψηλὰ βουνὰ σκλάβος νὰ προσκνήσῃ,
 νὰ τὸν βαρῇ ἢ θάλασσα, νὰ τὸν χτυπᾷ τὸ κῦμα,
 ν' ἀναστενάξῃ καὶ νὰ πῇ τῆς ὀρφανῆς τὸ κρῖμα²⁾).

9. Μοιχεία.

Ἡ μοιχεία θεωρουμένη ὡς ποινικὸν αἵτημα καὶ τιμωρουμένη ὑπὸ τοῦ Ποινικοῦ Νόμου³⁾ διὰ τῆς ποινῆς τῆς φιλίσεως, ἀπασχολεῖ πολὺ, ὡς ἐκ τῆς κοινωνικῆς τῆς σημασίας, τὸν δημοτικὸν καὶ ποιητὴν.

Εἰς τὴν λαϊκὴν συνείδησιν ἡ μοιχεία παραλαμβάνεται ὡς ἐν ἀπὸ τὰ βαρύντατα ἔγκληματα, τὰ ἀξία τοῦ σκληροτέρου κατὰ τὸν νόμον⁴⁾. Περιπτώσεις μοιχείας, ἀποτελοῦσαι τὸ θέμα δημοτικῶν ᾠσμάτων, ἐκφραίνουν τὴν ἀντίληψιν τοῦ δικαιώματος τῆς ποινῆς, ὡς μέσου ἀτομικῆς ἐκανοποιήσεως ἢ ἐκδικήσεως τοῦ παθόντος, ἀντίληψιν ἢ ὁποία, ὡς γνωστόν, ἐπεκράτει εἰς ἀποχρὸς ἀρχαιοτάτων (προρορωμαϊκῶν) δικαίων, ὡς καὶ κατὰ τὴν τοῦ ἀρχαίου Ρωμαϊκοῦ Δικαίου⁵⁾.

Οὕτως εἰς δημοτικὸν ᾠσμα ἐκ Μακεδονίας, ὁ σύζυγος συλλαβὸν μοιχευομένην τὴν σύζυγόν του φονεῦει ταύτην κατὰ τὸν ἀγριώτερον τρόπον.

Καὶ τὸ σπαθὶ του ἔβγαλε, λιανὰ - λιανὰ τὴν κάμει,
 εἰς τὸ σακκὶ τὴ μάζωνε, στὸ μύλο τὴν πηγαίνει.

1) Μ. Μιχαηλίδου - Νουάρου, Δημ. Τραγ. Καρπάθου, σ. 170, 29. Τελλίδικη = ἡ σφαῖρα ἢ τυλιγμένη μὲ σύρμα (τέλι), ἣτις καὶ θεωρεῖται μᾶλλον ἀποτελεσματικὴ.

2) ΛΑ 1401, 137, Ἀ. Ἀδαμαντίου, Τήνος, Δυὸ Χωριά, 1895.

3) Ἀρθρον 286 Π.Ν.

4) Παρομοία ἀντίληψις ἐπεκράτει ἐπὶ βυζαντινῆς ἐποχῆς, κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ ἔγκλημα τῆς μοιχείας ἐθεωρεῖτο ὡς λοιμῶδες νόσημα, οὐδόλως κατώτερον τῆς ἀνδροφονίας. (Πρβλ. Κ. Γαρυδάκη, Τὸ ἔγκλημα τῆς μοιχείας ἐν τῷ τῆς Βυζαντιακῆς Αὐτοκρατορίας Δικαίῳ. 1925, σ. 2).

5) Πρβλ. Τιμ. Ἡλιοπούλου, Σύστημα τοῦ Ἑλληνικοῦ Ποιν. Δικαίου, τ. Α', σ. 16 καὶ Γ. Μαριδάκη, Τὸ Ἀστικὸν Δίκαιον ἐν ταῖς Νεαραῖς τῶν Βυζαντινῶν Αὐτοκρατόρων, σ. 115.

— Ἀλεθε, μύλε μ', ἄλεθε, τῆς κούρβας τὸ κορμάκι,
φκειάνε τ' ἄλεῦρι κόκκινο καὶ τὸ πασπάλι μαῦρο¹⁾).

Εἶναι τόσον ἔντονος ἡ λαϊκὴ ἀποδοκιμασία τῆς μοιχείας καὶ τόσον ἰσχυρὰ ἡ κοινωνικὴ πρὸς αὐτὴν ἀποστροφὴ, ὥστε καὶ αὐτὰ ἀκόμη τὰ μητρικὰ αἰσθήματα τῆς ἀγάπης ὑποχωροῦν καὶ ἡ μήτηρ τῆς ἐνόχου δὲν συγκινεῖται, ἀλλ' ἐμφανίζεται δριμύνς καὶ ἀλύγιστος κατήγορος.

— Δὲν μὲ λυπᾶσαι, μάννα, ὅπου μ' ἐγέννησες
μὲ βάσανα, μὲ πόνους μ' ἐκοιλιόπνευσες ;
— Δὲν σὲ λυποῦμαι, σκύλα, γιατί μ' ἀπάτησες,
τ' ἀντρός σου τὸ στεφάνι τὸ τσαλαπάτησες...²⁾.

Αὐτὴ ὅμως ἡ ἀκαμπτος λαϊκὴ ἀντίληψις καὶ ὁ σκληρὸς καὶ αὐτοδύναμος κολασμὸς τῆς μοιχείας, ἐκδηλούμενος εἰς τὰ δημοτικὰ ᾠσματα, ἀρχίζει νὰ ὑποχωρῇ εἰς ἄλλας παραλλαγὰς τοῦ αὐτοῦ ᾠσματος, εἰς τὰς ὁποίας δὲν ὑπάρχει ἡ ἐκδήλωσις τῆς ἱκανοποιήσεως τοῦ ἀγρίου μίσους διὰ τοῦ «ἀλέσματος» εἰς τὸν μύλον. Ὑπὸ τὴν πνοὴν τῶν νεωτέρων ἀντιλήψεων τοῦ δικαίου ἐξεγείρεται κατὰ τοῦ φονέως συζύγου ἡ λαϊκὴ ἀγανάκτησις διὰ τὴν αὐτοδυναμίαν τιμωρίαν τῆς ἐνόχου. Ἡ παλαιὰ καὶ ἰσχυρὰ αὐτοδύναμος τιμωρία καὶ ἡ ἱκανοποίησις τῆς συγγενεῖς τιμῆς παραχωρεῖ τὴν θέσιν τῆς εἰς τὴν κρίσιν τῆς δικαστικῆς ἀρχῆς.

Οὕτως ἡ μήτηρ τῆς φονευθείσης λέγει εἰς τὸν γαμβρόν της:

— Δὲν εἶχες κρίση νὰ τὴν πᾶς, κρίση νὰ πὰ τὴν κρίνης
μόν' ἦκατρες καὶ ἦκαμες μονάχος σου τὴν κρίση ;³⁾ ἢ ἄλλως
— Βρὲ σύ, σκύλε, βρὲ ἄνομε, βρὲ σύ, γεβεντισμένη,
δὲν εἶχε κρίση νὰ τὴν πᾶς, κριτὴ γιὰ νὰ τὴν κρίνης ;⁴⁾

Καὶ εἰς ἄλλην παραλλαγὴν τοῦ ᾠσματος λέγεται:

Δὲν εἶχε κρίση νὰ κριθῇς, δεσπότης νὰ χωρίσης
καὶ τέτοιο ἔκαμες κακό, σὺ γνιέ μου καὶ γαμπρέ μου ;⁵⁾

¹⁾ ΛΑ 1912,77 Ἄν. Διαμάντης, Δυτ. Μακεδονία. Τὸ «ἀλέσμα» εἰς τὸν μύλον καὶ ἡ κοινοποιήσις τῆς ἀπίστου συζύγου ἐμφανίζεται ὡς μία τῶν σκληροτέρων ποινῶν καὶ εἰς τὰ παραμῦθια, τὰ ὅποια ὡς πραγματιστικώτερα προσθέτουν καὶ τι ἀπογίνεται ἡ κόνις ἐκ τοῦ ἀλέσματος· δηλονότι παραδίδεται εἰς τοὺς ἀνέμους ἢ ῥίπτεται εἰς τὴν θάλασσαν πρὸς τέλειον ἐξαφανισμόν τῆς ἀπίστου. Τοῦτο καὶ εἰς τὰ ᾠσματα ἀποτελεῖ τὴν τυπικὴν ἔκφρασιν τῆς σκληρᾶς ποινῆς τῆς ἐνόχου (βλ. καὶ Γ. Ἀποστολάκη, Δημοτικὰ Τραγούδια, 1929, σ. 125).

²⁾ ΛΑ 1161 Α, 67,8, Μ. Λιουδάκη, Ἰνναχώριον Κρήτης, 1938.

³⁾ ΛΑ 1079,15-16, Βίτα Ξανθάκη, χωρίον Βίκι Χίου, 1936.

⁴⁾ ΛΑ 312, 76-77, Α. Ι. Πουλᾶκη.

⁵⁾ Ἀρχεῖον Ὁρακικοῦ Ὑπαστου, τ. Α' 1934-6, σ. 250-1.

Εἶναι ἄξιον προσοχῆς, ὅτι ὅλαι αἱ παραλλαγὰὶ τῶν ἁσμάτων, αἱ ἐμφανίζουσαι τὴν μεταστροφὴν αὐτὴν τῆς λαϊκῆς ἀντιλήψεως, ἀνάγονται εἰς χρονικὴν περιόδον νεωτέραν, εἰς οὐδεμίαν δὲ ἀπὸ τὰς παλαιότερας συλλογὰς ἀπαντᾷ ἢ ἀποδοκιμασία αὐτῇ.

Τοῦτο ἀποτελεῖ ἀποδείξιν, ὅτι ἡ μεταστροφή, ἡ παρατηρουμένη εἰς τὰ δημοτικά ἄσματα, δὲν εἶναι τυχαία, ἀλλὰ φέρει τὴν σφραγίδα τῶν ἀντιλήψεων ἐποχῆς νεωτέρας, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ποινὴ ἀποτελεῖ δικαίωμα ἀνῆκον εἰς τὴν Πολιτείαν, καὶ οὐχὶ μέσον ἀτομικῆς ἐκδικήσεως ἢ ἱκανοποιήσεως τοῦ παθόντος.

Τοιαῦτα στοιχεῖα ἐνδεικτικά ἀρχαιοτάτων ἀντιλήψεων περὶ τοῦ χαρακτῆρος τῆς ποινῆς, ὡς καὶ τῆς μεταγενεστέρας ἐξελικτικῆς μορφῆς ταύτης, ἀνευρισκόμενα εἰς δημοτικά ἄσματα, τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται εἰς τὸ ἐγκλημα τῆς μοιχείας, θὰ ἠδύναντο νὰ προστεθοῦν εἰς τὰ φιλολογικὰ τεκμήρια¹⁾ ὡς ἐπιχειρήματα νομικὰ ἐνισχύοντα τὴν ἄποψιν, ὅτι ἡ σημερινὴ δημόδης ποίησις ἀποτελεῖ συνέχειαν τῆς ἀρχαίας ποιήσεως, ἴσως δὲ μάλιστα καὶ ἐποχῆς χρονικῶς πολὺ προγενεστέρας τῆς ὑποστηριζομένης.

Ὑπ' αὐτὴν τὴν μορφολογικὴν ἐξέλιξιν, ἡ ὁποία ἀπληθεῖ τὰς ἐκάστοτε κρατήσας λαϊκὰς ἰδέας περὶ δικαίου καὶ ἠθικῆς ἐκφραίνεται εἰς τὰ δημοτικά ἄσματα τὸ ἀδικημα τῆς μοιχείας.

Παροιμίας ἀναφερομένας εἰς τὸ ἀδικημα τοῦτο δὲν ἔχομεν ἄλλας εἰμὴ περιγραφούσας τὴν ποινὴν τῆς διαπομπεύσεως τῶν μοιχῶν.

Ἡ παροιμία: «Τὸν ἐβάνανε στὸ γαῖδουρι»²⁾ εἶναι λείψανον τῆς διαπομπεύσεως τῶν μοιχῶν διὰ τῆς περιαγωγῆς αὐτῶν ἐπὶ ὄνου ἀνὰ τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως. Αἱ ποιναὶ αὗται ὑπῆρχον καὶ εἰς τὴν ἀρχαιότητα καὶ εἰς τοὺς Βυζαντινούς³⁾.

Ἄλλ' ἀπὸ τὸν λαϊκὸν ὀφθαλμόν, προσεκτικὸν παρατηρητὴν τῶν κοινωνικῶν φαινομένων, δὲν ἠδύνατο νὰ διαφύγῃ τὸ σύνηθες φαινόμενον, τὸ ὅποιον παρουσιάζεται ὡς ἐπακολούθημα τοῦ ποινικοῦ κολασμοῦ τῆς μοιχείας εἰς χεῖρας ἐκμεταλλευτῶν, τὴν ἀνοχὴν δηλαδὴ τοῦ συζύγου διὰ τὴν συντελουμένην μοιχείαν καὶ τὴν μετατροπὴν μάλιστα αὐτῆς εἰς κερδοσκοπικὴν ἐκμετάλλευσιν. Αὐτὴν τὴν ἔννοιαν ἔχει ἡ παροιμία:

¹⁾ C. Fauriel, Chants popul. de la Grèce moderne, Paris 1824, τ. Α', σ. CXII, Στίλπωνος Κυριακίδου, Αἱ ἱστορικαὶ ἀρχαὶ τῆς δημόδους νεοελληνικῆς ποιήσεως σ. 7.

²⁾ ΠΠ τ. Γ', σ. 356. (γάδαρος, 96).

³⁾ Πρβλ. Κ. Γαρόδικα, Τὸ ἐγκλημα τῆς μοιχείας, 1923, σ. 15-16, καὶ Κ. Κωσιῆ, Ἑρμηνεία Ποιν. Νόμου, τ. Β', 1928 σ. 395, σημ. 2.

“Όταν ακούσῃ ὁ κερατᾶς τὴν γλύκα τοῦ κεράτου,
μέλι καὶ γάλα γίνεται μετὰ τὴν νοικοκυρά του¹⁾).

Διὰ τοῦτο ὁ λαὸς ὅχι μόνον τὴν τοιαύτην ἀνεκτικὴν στάσιν τοῦ ἐκμεταλλευομένου τοὺς καρποὺς τῆς μοιχείας συζύγου καταδικάζει, ἀλλὰ τὸν θεωρεῖ καὶ κυρίως ὑπεύθυνον.

Τοῦ κερατᾶ καὶ ραβδιῆς²⁾).

Πὸ πανωθιὸ τοῦ κερατᾶ ξυλιὲς τοῦ πρέπου κιόλας³⁾).

Ἡ ἐκδηλουμένη διὰ τῶν ἀνωτέρω δύο παροιμιῶν λαϊκὴ ἀντίληψις ἐμφανίζεται ταυτιζομένη κατὰ τὴν ἔννοιαν μετὰ τὴν βυζαντινὴν παροιμίαν :

Τῷ τῆς μοιχαλίδος ἀνδρὶ καὶ πληγαὶ πρέπουσιν⁴⁾,
ἡ ὁποία ἀντικατοπτρίζει τὸ δίκαιον τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς, ὅτε ὁ ἐπ’ αὐτοφώρῳ καταλαβὼν τὴν γυναῖκα μοιχευομένην καὶ ἀνεχόμενος λαμβάνων κέρδος, ἐτιμωρεῖτο ὡς προαγωγὸς καὶ τυπτόμενος ἐξωρίζετο⁵⁾.

10. Κλοπή.

Ι. Ἀφθονοὶ εἶναι αἱ παροιμίαι, αἱ ἀναφέρονται εἰς τὸ συνηθέστατον ἀδίκημα τῆς κλοπῆς. Εἰς πολλὰς ἐξ αὐτῶν διαφαίνονται λαϊκαὶ πεποιθήσεις, αἱ ὁποῖαι παρουσιάζουν μέγιστον ἐνδιαφέρον ἀπὸ νομικῆς ἀπόψεως. Οὕτω διὰ τῆς παροιμίας : *Κλέψεως ἀντικλέψεως ἁμαρτία ἐν ἔσθῃ*¹⁾ ἐκφράζεται ἀντίληψις, μὴ συμπίπτουσα μετὰ τὰς ἀπόψεις τῆς κειμένης νομοθεσίας, ὅτι ἡ κλοπὴ πράγματος κατεχομένου ὑπὸ κλέπτου δὲν θεωρεῖται ἐπιμέμπτως, διότι πρόκειται περὶ πράγματος προελθόντος ἐκ κλοπῆς²⁾). Οὐδεμίαν δὲ δίωξιν συνεπάγεται ἡ κλοπὴ πράγματος κλοπιμαίου, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῆς συμβουλῆς, τὴν ὁποίαν δίδει ἡ ἐκ Μακεδονίας παροιμία :

¹⁾ ΛΑ 28, 126, ἀδήλου τόπου.— Συναφὲς καὶ τὸ κατωτέρω δίστιχον : “Ὁ κερατᾶς τοῦ κερατᾶ σὰν κλίνει τοῦ κεράτου, μέλι καὶ γάλα γίνεται μετὰ τὴν νοικοκυρά του. (Μ. Λιονδάκι, Λαογραφικὰ Κρήτης, Α', Μαντινάδες. Ἐν Ἀθήναις 1936, σ. 523).

²⁾ ΛΑ 883, σ. 686, 708, ἀδήλου τόπου, Νεστορίδης.

³⁾ ΠΠ κερατᾶς, 10 (Κρήτη).

⁴⁾ *Eduard Kurtz*, Die Sprichwörtersammlung des Maximus Planudes, 1886, σ. 16, 20.

⁵⁾ Κ. Γαργάκι, Τὸ ἔγκλημα τῆς μοιχείας ἐν τῷ τῆς Βυζαντιακῆς Αὐτοκρατορίας Δικαίῳ, 1925, σελ. 7.

⁶⁾ ΠΠ κλέπτω, 41 (Καρπάθος).

⁷⁾ Ἡ αὐτὴ ἀποψις φαίνεται διατυπωμένη καὶ εἰς τὴν βυζαντινὴν παροιμίαν : “Ἀπὸ κλέπτου κλέψον καὶ κρῖμα οὐχ ἔξεις” (Ed. Kurtz, ἔνθ' ἄν.).

*Κλέψ' τὸν κλέφτη καὶ μὴ φοβᾶσαι*¹⁾.

Ἐν σχέσει ἐπίσης πρὸς τὴν κλοπὴν εὐρίσκομεν παρὰ τῷ λαῷ παροιμίας τινάς, αἵτινες, καίτοι δὲν ἐκφράζουν νομικὴν τινα ἔννοιαν, εἶναι χαρακτηριστικαὶ τῶν σχετικῶν λαϊκῶν πεποιθήσεων. Ἐκ τούτων:

α') Ἡ παροιμία «Ὁ κλέφτης καὶ ὁ ψεύτης τὸν πρῶτο χρόνον χαίρονται», εἶναι χαρακτηριστικὴ τῆς λαϊκῆς πεποιθήσεως, ὅτι ὁ κλέπτης τελικῶς θὰ ἀνακαλυφθῇ²⁾.

β') Ἡ παροιμία «Ὁ κλέφτης τὸ γεβέντισμα γιὰ πανηγύρι τό'χει³⁾», εἰλημμένη ἐκ τοῦ ἐθίμου τῆς διαπομπεύσεως τῶν κλεπτῶν, εἶναι ἐνδιαφέρουσα ἀπὸ ἐγκληματολογικῆς ἀπόψεως, ὥς ἐνδεικτικὴ τῆς ψυχικῆς προσωπικότητος τῶν κλεπτῶν καὶ

γ') Ἡ παροιμία «Βάλε τοὺς παράδες σου στ' ἄστρα, νὰ κάνης τοὺς ἀγγέλους κλέφτες», διδάσκουσα νὰ μὴ δίδωμεν ἀφορμὴν κλοπῆς καὶ εἰς τοὺς ἐντιμοτάτους, ἔχει τὴν βαθυτέραν ἔννοιαν, ὅτι ἡ ἐγκληματικότης ὑπολανθάνει εἰς ἅπαντας τοὺς ἀνθρώπους.

II. Ἡ κλοπὴ ἐκκλησιῶν θεωρεῖται ἐξ τὴν λαϊκὴν συνείδησιν ὡς μέγα ἁμάρτημα καὶ συνεπάγεται αὐστηροτάτην ποινὴν. Τὴν ἀντίληψιν ταύτην ἀνευρίσκουμεν τόσον εἰς τὰ δημοτικὰ ἄσματα, ὅσων καὶ εἰς τὰς παροιμίας.

*Ένας ἀετός γκιζέραε στὰ κλεφτικὰ ἐκκλησία,
Πέτρα στὴν πέτρα περπατᾷ βιάζοντ' ἀπὸ κινδύρι,
Βαστοῦσε καὶ στὰ νύχια του ἀνθρώπου κεφάλι.
Φορὲς φορὲς τὸ τοίμπαε, φορὲς καὶ τὸ ρωτάει.*

- *Κεφάλ' μου κακοκέφαλο, κακὸ καιρὸ γραμμένο,
κεφάλ' μου, τί κακὸ 'κάμες καὶ σὲ κρατῶ στὰ νύχια;*
- *Ἄλλοτες στὸν παλιὸ καιρὸ καὶ στὰ παλιὰ ζαμάνια
ἄλλοι κορσεῦαν πρόβατα καὶ ἄλλοι κορσεῦαν γίδια
καὶ ἐγὼ τὸ δόλιο κόρσευα 'κλήσιες καὶ μοναστήρια.*
- *Κεφάλ' μου δίκιο τό 'παθες καὶ σὲ κρατῶ στὰ νύχια*⁴⁾.

Ἐκ τῶν τριῶν τελευταίων στίχων τοῦ ἄσματος τούτου εἶναι ἔμφανως σαφὲς ἡ ὑπάρχουσα ἐξ ἀκραιφνοῦς θρησκευτικῆς ἐπιδράσεως διαφορὰ μεταξὺ κλοπῆς

1) ΠΠ κλέφτης, 59 (Μακεδονία). Καὶ κατὰ τὴν Ἰουστινιάνειον νομοθεσίαν ὁ πρῶτος κλέπτης δὲν εἶχε ἀγωγὴν κλοπῆς, διότι δὲν ἐνδιέφερετο ἐξ ἐντίμου αἰτίας. (Παν. 47.2.77 καὶ 47.2.11).

2) Ἡ παροιμία αὕτη λέγεται μεταφορικῶς διὰ πάντα ἐγκληματίαν, ὅτι εἶναι ἀδύνατον ν' ἀποφύγῃ τὴν σύλληψιν.

3) ΠΠ κλέφτης, 81.

4) «Παρνασσός», τ. ΙΔ' (1891) 172.

ἐκκλησιῶν καὶ τῶν ἄλλων ἐν γένει κλοπῶν, τῆς κλοπῆς τῶν ἐκκλησιῶν χαρακτηριζομένης ὡς βαρυτάτου ἐγκλήματος εἰς τὴν λαϊκὴν συνείδησιν. Ἡ διαφορὰ αὕτη ὑφίσταται καὶ κατὰ τὴν ἰσχύουσαν νομοθεσίαν, θεωρουμένης ὡς ἐπιβαρυντικῆς περιπτώσεως τῆς κλοπῆς τῶν ἐκκλησιῶν¹⁾.

Καὶ εἰς τὰς παροιμίας εἶναι ἐκδηλος ἡ αὐτὴ ἔντονος ἀποδοκιμασία, συννοουμένη μάλιστα ὑπὸ τῆς πίστεως τῆς βεβαίας καταστροφῆς, ἡ ὁποία ἀναμένει τὸν κλέπτην ἱερῶν πραγμάτων.

Θέλεις νὰ κάμῃς κακὸ εἴ οὐχί σου; Πᾶρε ἓνα κεραμίδι ἐκκλησιᾶς καὶ βάλ' το ἀπάνου στοῦ σπίτι του, νὰ πάῃ ξύλον λίθου²⁾.

Χαρακτηριστικὸν εἶναι, ὅτι κατὰ τὴν παροιμίαν ταύτην καὶ ὁ ἐν ἀγνοίᾳ γενόμενος ἱερόσυλος ἐξολοθρεύεται³⁾.

III. Ὁ λαὸς ὑπολαμβάνει, ὅτι ἀπαραίτητον συμπλήρωμα τῆς κλοπῆς εἶναι ἡ ἀπόκρυψις τῶν κλοπιμαίων. Τοῦτο δηλοῖ διὰ τῆς παροιμίας:

Ξέρεις νὰ κλέψῃς; — Ξέρω.

— Νὰ κρύψῃς;⁴⁾

Λόγω δὲ τῆς τοιαύτης πλήρους ἐξαρτήσεως καὶ τοῦ ἀρρήκτου συνδέσμου τῆς ἀποκρύψεως πρὸς τὴν κλοπὴν, ἡ λαϊκὴ συνείδησις εἰς πᾶσαν περιπτώσιν καὶ χωρὶς διάκρισιν θεωρεῖ τὸν κλεπταποδόχον ὡς αὐτουργὸν κλοπῆς καὶ οὐχὶ ὡς συνεργόν, ὡς χαρακτηρίζει τοῦτον ἡ ἰσχύουσα νομοθεσία⁵⁾.

Ταύτην τὴν ἔννοιαν ἔχει ἡ παροιμία:

Καὶ ὁ κλέφτης κλέφτης,
καὶ ὁ ἀποδοχάρης κλέφτης⁶⁾.

¹⁾ Ἀρθρον 376 Ποιν. Νόμου.

²⁾ ΠΠ τ. Δ' σ. 681 (ἐκκλησιά, 4).

³⁾ Ὁμοίως ἡ παροιμία «Ὅποιος τρώει ἀπὸ κλησιά, τρώει ἀνθρώπινα σκατά», (ΠΠ. τ. Δ' σελ. 681, ἐκκλησιά, 7) ἂν καὶ λέγεται διὰ τὸν δολίως διαχειριζόμενον ἢ σφετεριζόμενον ἐκκλησιαστικὴν περιουσίαν, εἶναι ἐνδεικτικὴ τῆς ὑφισταμένης διαφορᾶς ὡς πρὸς τὴν ἐκκλησιαστικὴν περιουσίαν, θεωρουμένην ἱεράν.

⁴⁾ ΛΑ 520, 158, Δημητσάνα, I. Κανδηλῶρος.

⁵⁾ Ἡ κειμένη νομοθεσία μόνον εἰς τὴν «ἐξ ἐπιτηδεύματος» ἀπόκρυψιν τῶν ἀντικειμένων τοῦ ἐγκλήματος ἐπιβάλλει τὴν ποινὴν τοῦ αὐτουργοῦ (ἄρθρ. 73 Π. Ν.), ἐνῶ πᾶσαν ἄλλην ἀπλῶς «ἐξ ἰδιοτελείας» ἀπόκρυψιν χαρακτηρίζει ὡς συνέργειαν (ἄρθρ. 72 § 5 Π. Ν.).

⁶⁾ ΠΠ κλέφτης, 45, Λακωνία, Γεννάδιος. Τὸ ὅτι ἡ λαϊκὴ συνείδησις κατατάσσει τὸν κλεπταποδόχον εἰς τὴν βαθμίδα τοῦ αὐτουργοῦ εἶναι ἀναμφισβήτητον ἐκ τοῦ ἀπεριφράστου χαρακτηρισμοῦ «καὶ ὁ ἀποδοχάρης κλέφτης». Διότι εἶναι χαρακτηριστικόν, ὅτι εἰς τὰς παροιμίας τονίζεται καὶ ἡ ἐλαχίστη ὑπάρχουσα διαφορὰ, ὅπως ἐπὶ καταλογισμοῦ «ὁ θυμωμένος καὶ ὁ δαμονισμένος λίγο διαφέρουν» κ. ο. κ.

11. Ὑπεξαίρεσις.

Τὴν ἄμεσον καὶ στενὴν συγγένειαν τῆς ὑπεξαίρεσεως πρὸς τὸ ἔγκλημα τῆς κλοπῆς δηλοῖ ἑναργέστατα ἡ φερομένη εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ, καθαρῶς νομική, παροιμία:

Τὸ κράτημα ἀπὸ τὴν κλεψιὰ ὀλίγο διαφέρει ¹⁾,

διὰ τῆς ὁποίας τονίζεται ἡ μικρὰ ἀπόστασις, ἡ χωρίζουσα τὸν ἀθεμίτως ιδιοποιούμενον τὸ ἐν τῇ κατοχῇ του ξένον κινητὸν πρᾶγμα τοῦ ἀφαιροῦντος αὐτὸ ἀπὸ τῆς κατοχῆς ἐτέρου ²⁾.

B. ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ

1. Φυλή.

Θέμα βεβαίως τοῦ παρόντος δὲν ἀποτελεῖ ἡ ἐξέτασις, ἂν τὸ ἔθιμον τῆς ἀντεκδικήσεως, τὸ ὁποῖον ἐπὶ μακρὰν αἰῶνα γενεὴν ἐκυρίαρχησεν εἰς τὴν Μάνην καὶ εἰσέτι δὲν ἔχει πλήρως ἐκριζωθῇ, εἶναι δείγμα φυλετικῆς ιδιορρυθμίας. Ἐνδιαφέρουσα ὅμως εἶναι ἡ μελέτη παροιμιῶν καὶ μοιρολογίων τῆς Μάνης, τὰ ὁποῖα μετὰ τὴν δύναμιν ἐκφράσεως ἀποδείκνυν τὸ παλαιότερον ἔθιμον τοῦ φόνου πρὸς ἐκδίκησιν τοῦ αἵματος, διότι πράγματι εἶναι χαρακτηριστικὰ μιᾶς ιδιομόρφου ψυχικῆς ιδιοσυστάσεως.

Ἡ παροιμία: *Θὰ πάρω τὸ αἷμα μου πίσω ³⁾* εἶναι ἀπολύτως συνδεδεμένη μετὰ τὸ ἔθιμον τοῦτο. Ἡ παροιμία:

Οἱ ἀδύνατοι καταγγέλλουνε, κ' οἱ δυνατοὶ ἐκδικειοῦνται ⁴⁾

εἶναι ἐνδεικτικὴ τῆς γνώμης, ἡ ὁποία ἐπικρατεῖ ἐν Μάνη, περὶ τῆς ἐπιβαλλομένης αὐτοδυνάμου τιμωρίας τοῦ ἀδικήματος καὶ τῆς μὴ προσφυγῆς εἰς τὴν δικαιοσύνην.

Εἰς τὰ μοιρολόγια τῆς Μάνης φαίνεται διάχυτος ἡ λαϊκὴ συνείδησις, ὅτι ἀδυσώπητον καθήκον ἐκείνου, τοῦ ὁποίου ἔχει φονευθῇ συγγενής, εἶναι νὰ θιέσῃ ὡς μόνον σκοπὸν τῆς ζωῆς του τὴν ἐκδίκησιν. Ἐκπλήσσει ἀληθῶς ὁ εἰς τὸ κατωτέρω ἄσμα ἀναφερόμενος τρόπος ἀνατροφῆς τῶν τέκνων ὑπὸ μητρὸς μετὰ τὸν μοναδικὸν σκοπὸν νὰ ἀνδρωθοῦν « *γὰ νὰ πάρουνε τὸ δίκιο τοῦ πατέρα τους* ».

¹⁾ Π Π κράτημα (Κεφαλληνία).

²⁾ Εἰρήσθω ἐν παρόδῳ, ὅτι ἐν τῇ Ρωμαϊκῇ νομοθεσίᾳ οὐδεμία ἐγένετο διαστολὴ τοῦ ἐγκλήματος τῆς ὑπεξαίρεσεως ἀπὸ τῆς κλοπῆς (Πρβλ. Κ. Κωστῆ, Ἑρμηνεία τοῦ ἐν Ἑλλάδι ἰσχύοντος Π. Ν., τ. Γ', 1929, σ. 90).

³⁾ ΔΑ 487, 12, Μάνη, Ἀναστ. Κουκουλέ.

⁴⁾ ΠΠ τ. Δ' σ. 678 (ἐκδικειοῦμαι, 1. Γυθείου).

Γιατὶ ἦταν τὰ παιδιὰ μικρὰ
 κ' ἐγὼ τὰ χαϊδανάσταινα,
 νὰ μεγαλώσουν γλήγορα,
 νὰ πάρουνε τὸ δίκιο τους,
 τὸ δίκιο τοῦ πατέρα τους,
 ὅπου τὸν ἐσκοτώσασι
 ἄδικα καὶ παράλογα

Τὶ ἐπέρασε πολὺς καιρὸς
 κι ὅλο περηφανεύεται (ὁ φονεὺς).
 Ἀλλιῶς καὶ δὲν τὸ κάμετε,
 χαίρει νὰ μὴν ἔχετε,
 κι ἡ μαύρη νῆ κατάρα μου

Ἐπίσης εἰς τὸ κατωτέρω προσκαλεῖται ὁ ἀδελφὸς ἀπὸ τὸ ἐξωτερικόν, διὰ νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν ὑποχρέωσιν τοῦ « γδοιμαίου »:

Μὰ τώρα ἂς στήναι ἀποδοῖ
 ἢ ὅς πᾶμε στὸ ξενοῖμα,
 ἢ γράφον μὲ ἐπιστολὴν
 μὲ ματωμένα γράμματα,
 νὰ στείλουν στὸ Γενεὸν ἄκρον
 ἓνα χαμπέρι χλιβερό,
 τ' ἔμεινε δίχως ἀδερφό,
 νὰ καταφθάσῃ καὶ νὰ ῥθῇ
 ὁ Μόκος (ὁ φονευθεὶς) γιὰ νὰ δικιωθῇ¹⁾).

2. Ἐπάγγελμα.

Τὴν μεγίστην ἐπίδρασιν τοῦ ἐπαγγέλματος ἐπὶ τοῦ χαρακτῆρος τῶν ἀσκούντων αὐτὸ ἀτόμων τονίζει μὲ σοφὴν ἀπλότητα ἡ παροιμία:

Κατὰ τὰ ἐπιτηδεύματα, τὰ φέσματα⁴⁾.

Διὰ ταύτης ὑποδηλοῦται εἰδικώτερον ἢ ἐνδιαφέρουσα καὶ ἀπὸ ἀστυνομικῆς πλευρᾶς διαπίστωσις, ὅτι αἱ ἐξωτερικαὶ ἐκδηλώσεις τῶν ἀτόμων προδίδουν τὸ ἀσκούμενον παρ' αὐτῶν ἐπάγγελμα.

¹⁾ κεσέμι = τὸ τραγὶ ἢ τὸ κριάρι. πὺν πάει μπροστὰ κι ὁδηγεῖ τὸ κοπάδι.

²⁾ Κώστα Πασαγιάννη, Μανιάτικα Μοιρολόγια, 1928, σ. 85, 146.

³⁾ Βασ. Πετρούρια, Μανιάτικα Μοιρολόγια. Σειρὰ Α', Ἀθήνα 1934, σ. 49.

⁴⁾ ΠΠ ἐπιτήδευμα, 1. Φέσματα = φερσίματα, τρόποι.

3. Ἡλικία.

Ἡ ἡλικία διαδραματίζει πρωταγωνιστικὸν ρόλον εἰς τὴν διαμόρφωσιν τοῦ εἵδους τῶν τελουμένων ἐγκλημάτων. Τὰ ἐγκλήματα τῶν νέων, εἰς τοὺς ὁποίους μεγάλη εἶναι ἡ ἀνάπτυξις τῶν μυϊκῶν δυνάμεων, εἶναι ἐκ διαμέτρου ἀντίθετα πρὸς τὰ τῶν γερόντων, εἰς τοὺς ὁποίους ἡ πονηρία καὶ ἡ δολιότης ὑποκαθίστανται εἰς τὰς ἐξησθενημένας μυϊκὰς δυνάμεις¹⁾.

Τὸν τοιοῦτον συσχετισμὸν τῶν τελουμένων πράξεων πρὸς τὴν διανομένην ἡλικίαν τῶν ἀτόμων δέχεται καὶ ὁ λαός. Οὕτω διὰ τῆς παροιμίας: «Ὅταν ἐρῇ ἡ γνώση, πάει ἡ ἀνδρεία»²⁾, δηλοῖ ὅτι τὰς πράξεις τῶν εὐρισκομένων εἰς ὄριμον ἡλικίαν ἀτόμων χαρακτηρίζει μεγαλυτέρα περίσκεψις, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς νέους, οἱ ὅποιοι εὐχερῶς ἀποτολμοῦν καὶ τὰ βαρυτάτα ἐγχειρήματα.

Ἀφ' ἐτέρου ἡ παροιμία: «Παλιὸς γάτους, τρυφερά πουντίκια»³⁾ εἶναι ἀποκαλυπτικὴ τοῦ παρατηρουμένου ἱκανοῦ ἀριθμοῦ προσβολῶν κατὰ τῶν ἡθῶν ὑπὸ γερόντων κατ' ἀνθρίκων.

Διὰ πολλῶν ἄλλων παροιμιῶν ἐπισφραγίζεται ἡ προσοχὴ ἐπὶ τοῦ ἐπικινδύνου τῆς συναναστροφῆς νέων μετὰ γερόντων. τοὺς ἀπείρους ὁ λαὸς θεωρεῖ ἐπιρρεπεῖς δι' ἐγκλήματα κατὰ τῶν ἡθῶν.

Στοὺς γερόντιους τὸ βράκι ἐκτετασσόν· οἱ διαβόλοι⁴⁾.

Ἄντρας γέρος, γυναῖκες νέες,

κάνουν πάντα κακὰς δουλειὰς⁵⁾.

Συναφὴς εἶναι καὶ ἡ παροιμία:

Παίζει ὁ νιὸς μὲ τὴ νιά; Ἄς τους, κι ἄς παίζουνε.

Παίζει ὁ γέρος μὲ τὴ νιά; Τρέξε πρόφτασε!⁶⁾.

4. Τυχρὰ παίγνια.

Εἰς πολλὰς παροιμίας διαπιστοῦνται, μὲ τὴν διακρίνουσαν λαϊκὴν φιλοπαίγμονα διάθεσιν, τὰ θλιβερὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐπιδιδομένων εἰς τυχρὰ παίγνια.

Ὅποιος ἀγαπᾷ τὸν ἄσσο,

πάει στὸ σπῖτι τ' χωρὶς ράσο⁷⁾ καὶ

¹⁾ Βλ. Κ. Γαρθία, Ἑγκληματολογία, τ. Β', τευχ. Α' (1947) σ. 68 κ.ε.

²⁾ ΠΠ τ. Δ', σ. 72 (γνώση, 28).

³⁾ Ἡμερολόγιον Δυτικῆς Μακεδονίας, 1934 σ. 87.

⁴⁾ ΠΠ τ. Γ' σ. 614 (γέρος, 87).

⁵⁾ Κατὰ τὸν Ν. Πολίτην «ἡ παροιμία αὕτη λέγεται καὶ ἐπὶ δυσσαρμόστου γάμου γερόντος καὶ νέας» (ΠΠ τ. Β', σ. 221, 16).

⁶⁾ ΠΠ παίζω, 23.

⁷⁾ ΠΠ τ. Β' σ. 563 (ἄσσοις, 2) Φολέγανδρος.

Τοῦ χαρτοπαίχτη, τοῦ ψαρᾶ, τοῦ κυνηγοῦ τὸ πιάτο
ἐννιά φορὲς εἶν' ἄδειανὸ καὶ μιὰ φορὰ γιομᾶτο ¹⁾).

Διὰ δὲ τῆς παροιμίας: «Τοῦ τζογαδόρου ἡ μάνα μιὰ μέρα γελᾷ καὶ μιὰ μέρα κλαίει» ²⁾ ὑποδηλοῦται ὁ νόμος τῶν πιθανοτήτων, ὁ ὁποῖος διέπει τὴν διεξαγωγὴν τῶν τυχερῶν παιγνίων, κατὰ τὸν ὁποῖον οὐδεὶς παίζων δύναται νὰ καταστῇ πλουσιώτερος.

Ὅτι δὲ ἡ ἀπάτη εἶναι πλήρως συνυφασμένη μὲ τὰ παίγνια καὶ ἀποτελεῖ τὴν μοιραίαν ιδιότητα τῶν κατ' ἐπάγγελμα παικτῶν, δηλοῖ ἡ παροιμία: «Κάνει τοσοῖ ἄσσους» ³⁾, ἡ ὁποία, ληφθεῖσα ἐκ τῶν κατ' ἐπάγγελμα χαρτοπαικτῶν, λέγεται γενικῶς ἐπὶ τῶν διὰ δόλου καὶ ἀπάτης χρηματιζομένων.

5. Ναρκωτικά.

Εὐρυτάτη εἶναι ἡ χορῆσις παροιμιῶν, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἐνδεικτικαὶ τῶν λαϊκῶν παρατηρήσεων ἐπὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν διεγερτικῶν καὶ ναρκωτικῶν οὐσιῶν. Οὕτως ἡ παροιμία: «Ὁ ζουρλὸς παραμερᾷ, δὴν βλέπη μεθυσμένον» ⁴⁾, εἶναι παραστατικὴ τῆς ὀξείας διαταράξεως τῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν καὶ τοῦ ἐπικινδύνου τοῦ μεθυσθέντος. Ἡ δὲ παροιμία «Δὲν ἔφαγα τ' ἀφιόνι» ⁵⁾, ἡ ὁποία λέγεται ἐπὶ οὐσιῶν, ἐρχομένων πολλὴν διανοίαν, εἶναι εἰλημμένη ἐκ μεταφορᾶς ἐκ τῶν ποιουμένων χορῆσιν ὀπίου.

Ἐπίσης ἐκ μεταφορᾶς ἀπὸ τὴν κατάσταση τῶν ὀπιοφάγων λέγεται ἡ παροιμία, Πίν' ἀφιόνι ⁶⁾ διὰ τὸν κατεχόμενον ὑπὸ ἑλῆς καὶ μὴ ἔχοντα συναίσθησιν τῶν πράξεών του.

6. Ἐταιρισμός.

Κλασσικὴν μορφήν εἰκόνης ἐταιρισμοῦ εἰς τὰ δημοτικὰ ἄσματα παρουσιάζει τὸ κατωτέρω ἐκ τοῦ κύκλου τῶν ἐπυλλίων εἰλημμένον ἄσμα. Εἰς τὸ ἄσμα τοῦτο παρουσιάζεται ἐκδιδομένη ἐπὶ χρήμασι «Βουλγάρα».

- Βουλγάρα, δὸς μου 'να φιλή, ξανθὴ τοαὶ μαυρομάτα.
- Βρὲ σύ, σὰ θέλῃς φίλημα, σὰ θέλῃς μαῦρα μάτια,
πόσα φλωριά 'χεις στὸ πονγγὶ τοαὶ πόσα θὰ μοῦ δώσης;
- Χίλια φλωριά καζάντηκα σὲ μιὰ τσουρὰ κοπέλλι,
ὅλα στὰ δίνω μιὰ βραδυνὰ νὰ τσοιμηθοῦμ' ἀντάμα.
Τὸ βράδυ ποὺ πηγαίνανε νὰ πέσουν στὸ κρεββάτι...

¹⁾ ΠΠ ψαρᾶς, 20 (Ἀθῆναι).

²⁾ ΠΠ τζογαδόρος, 1 (Κεφαλληνία).

³⁾ ΠΠ τ. Β', σ. 563, (ἄσσος, 1) Ζάκυνθος.

⁴⁾ ΠΠ μεθυσμένος, 13.

⁵⁾ ΠΠ. τ. Β', σ. 681 (ἀφιόνι, 1 = ὀπιον).

⁶⁾ ΛΑ 161, 43, Χαβιαρᾶς, Σύμη.

⁷⁾ ΛΑ 672, 38β, Π. Σταμπόλας, Μέγαρο.

Τὴν ἐπομένην ὅμως ὁ νέος μὴ κατορθώσας νὰ ἱκανοποιηθῇ ζητεῖ νὰ τοῦ ἐπιστραφοῦν τὰ χρήματά του.

Ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ ἀπάντησις, τὴν ὁποίαν δίδει ἡ ἐταιριζομένη «Βουλγάρα», ἡ ὁποία, ὑποδεικνύουσα τὴν ἀνικανότητα τοῦ νέου μὲ μίαν θαυμασίαν ἀλληγορικὴν παρομοίωσιν, θεωρεῖ τοῦτον μόνον ὑπαίτιον καὶ ἀρνεῖται νὰ τοῦ ἐπιστρέψῃ τὰ χρήματα. Εἶναι δὲ πρόθυμος νὰ προσφύγῃ καὶ εἰς τὴν δικαστικὴν κρίσιν διὰ τὴν προστασίαν τῶν «ἐπαγγελματικῶν» τῆς συμφερόντων, διότι θεωρεῖ τὸν νέον ὡς μοναδικὸν ὑπαίτιον τῆς ματαιώσεως τῆς συμβάσεως.

— Βουλγάρα, δὸς μου τ' ἄσπρα μου, δὸς μου καὶ τὰ φλωριά μου.

— Τί τζαμπουνᾶς, μπρὲ γάϊδαρε, καὶ τ' εἶν' αὐτὰ ποὺ κρίνεις;

ποὺ 'δῶ 'χει κρίση καὶ μουχτὴ νὰ πᾶμε νὰ μᾶς κρίνῃ,

ποὺ 'γὼ χωράφι σοῦ 'δωσα νὰ σπείρῃς, νὰ θερίσῃς,

μὰ 'ταν τὰ βόδια σου κουτζά, τ' ἄλέτρι τζακισμένο¹⁾.

Ὁ λαὸς ἔχει ἐδραιωμένην τὴν πεποιθήσιν, ὅτι εἶναι ἀδύνατος ἡ ἐκρίζωσις τοῦ ἐταιρισμοῦ, πεποιθήσιν, ἡ ὁποία ἀλλὰς εὐθίσκει πλήρη δικαίωσιν ἐκ τῆς ἐπισκοπήσεως τῆς ἱστορίας τοῦ ἐταιρισμοῦ²⁾. Αὐτὸ τοῦτο δογματολογεῖ ὅτι:

Ὅπου ἔκκλησιὰ χωρὶς καμπάνα
οὔτε χωριὸ χωρὶς πούτανα³⁾.

Εἰς πλείστας παροιμίας ἐπίσης ἐκφράζει ὁ λαὸς τὰς ἀντιλήψεις του ἐπὶ τῆς ψυχικῆς προσωπικότητος τῶν ἐταιρῶν. Οὕτω διὰ τῆς παροιμίας:

Τὰ γνέφια τοῦ καλοκαιριοῦ, τ' ἀστέρια τοῦ χειμῶνα,

τὰ λόγια τῆς πολιτικῆς⁴⁾ ποτὲ σου μὴν πιστεῦνς⁵⁾,

ἀναγορεύει τὸ ψεῦδος, ὡς κύριον γνώρισμα τῶν ἐταιρῶν.

Τὴν αὐτὴν ἔννοιαν ἔχει καὶ ἡ παροιμία:

Ἡ πούτανα μὲ τὰ κλάματα,

κι ὁ κλέφτης μὲ τοὺς ὄρκους⁶⁾,

εἰς τὴν ὁποίαν παρουσιάζεται ὑπὸ τοῦ λαοῦ καὶ ψυχικὴ ἀντιστοιχία τῶν ἐταιρῶν πρὸς τὴν κατηγορίαν τῶν κλεπτῶν.

1) ΛΑ 121, 3-4. Π. Χατζηδημητρίου, ἀδ. τ.

2) Πρβλ. Κ. Γαρθίκα, Ἐγκληματολογία, Α' (1948) σ. 297.

3) ΠΠ πούτανα, 13 (Γορτυνία).

4) Πολιτικὴ = πόρνη.

5) ΠΠ πολιτικὴ, 5 (Κεφαλληνία).

6) ΠΠ κλέφτης, 40 (Λειβάρτζι Καλαβρύτων).

Ἀπολύτως συνυφασμένην μετὰ τῆς πορνείας θεωρεῖ ὁ λαὸς τὴν προαγωγίαν. Τὸν στενὸν δὲ τοῦτον σύνδεσμον τονίζει διὰ τῆς παροιμίας:

*Χωρὶς τὴ ρουφιάνα
δὲ γίνεται πουτάνα¹⁾.*

Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ δημοτικὰ ἄσματα δὲν ἐλλείπουν περιπτώσεις προαγωγίας. Οὕτω βαρεῖα μορφὴ προαγωγίας ἀπαντᾷ εἰς τὸ κατωτέρω ἄσμα, ὅπου ἡ προαγωγὸς πενθερὰ δι' ἀπατηλοῦ τεχνάσματος πείθει τὴν νύμφην της, ὅτι δῆθεν πρόκειται νὰ κοιμηθῇ μετὰ τοῦ ἐπιστρέψαντος συζύγου της.

*Δὲν φταίεις, μαύρη Κώσταινα, δὲν φταῖς ἐσὺ καημένη,
μόν' φταίει ἡ σκύλ' ἡ πεθερά, ποὺ σοῦ 'πε γιὰ νὰ στρώσης.*

— Στρώσε, νυφοῦλα, σὶν ὄντᾶ, στρώσε καὶ τὸ κρεβάτι,
γιατὶ θὰ νά 'ρτ' ὁ Κωσταντῆς, νὰ σὲ γλυκοφιλήσῃ.

*Κι' αὐτοῦ πρὸς τὸ ξημέρωμα, δὴ ὥρες προτοῦ νὰ φέξῃ,
βαροῦν τ' ἀσήμια στὰ βυζιά καὶ τὰ κομπὰ στὰ στήθη
καὶ τότε τὸν κατάλαβε, πῶς ἦταν ὁ Ζαβέσης.*

Βάνει καὶ σκούζει τρεῖς βολές, ἀσὸς κε ἀν' ἡμποροῦσε.

— *Τ' ἐκαμὲς, σκύλα πεθερά, τοῦ Κωσταντῆ τοῦ γυνὸς σου.²⁾*

Ὅμοιως ἀπὸ τὰς παροιμίας δυνάμει νὰ θεωρήσωμεν ὡς πόρισμα σοφῆς ἐκτιμήσεως τῆς κοινωνικῆς ζωῆς τὴν ἐξῆς:

Ὁ περαινὸς κερατᾶς φτεταρὸς ρουφιάνος³⁾,

κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ ἀνεχόμενος τὴν μοιχείαν τῆς συζύγου του καταλήγει εἰς τὴν προαγωγίαν.

Ἡ λαϊκὴ πεῖρα ἐπίσης ἔχει πλήρως διαπιστώσει, ὅτι προαγωγοὶ γίνονται συνήθως γηράσασαι πόρναι, αἱ ὁποῖαι ἀδυνατοῦν πλέον νὰ ἐκμεταλλευθοῦν τὰ ἴδια αὐτῶν θέληγτρα. Αὐτὴν τὴν ἔννοιαν ἔχει ἡ παροιμία:

*Ὅποια εἶναι στὰ νιάτα της πουτάνα,
θὰ γίνῃ στὰ γεράματα ρουφιάνα⁴⁾.*

Ἀξία δὲ πολλῆς προσοχῆς, ἀπὸ ἐγκληματολογικῆς ἀπόψεως εἶναι ἡ ὀξυτάτῃ λαϊκὴ παρατήρησις, ἡ ὁποία ἀπαριθμοῦσα καθορίζει τὸ σύννηθες ἔδαφος ἀπασχολήσεων τῶν πορνῶν, ὅταν γηράσκουν.

¹⁾ ΠΠ πουτάνα, 1

²⁾ Passow, No 454.

³⁾ ΠΠ κερατᾶς, 6.

⁴⁾ ΛΑ 1148, 178, Μ. Λιουδάκι, Σιγὴ Βιθυνίας, 1938.

Ἡ πουτάνα σὰ γεράση,
 πέντε τέχνες θὲ νὰ πιάσῃ
 μάγισσα, μαμμή, μεσίτρα,
 φκιασιδοῦ ἢ χαρτορίχτρα¹⁾), καὶ
 Ἡ πουτάνα, ὅταν γεράση,
 πέντε τέχνες θὲ νὰ πιάσῃ
 ρουφιάνα, κλέφτρα, μάγισσα,
 μαμμή καὶ ψευτογιάτρισσα²⁾).

7. Δεισιδαιμονία.

Ἡ ἔρευνα τῶν δημοτικῶν ἁσμάτων καὶ ἰδίως τῶν παροιμιῶν δύναται νὰ φέρῃ εἰς φῶς πλῆθος λαϊκῶν δεισιδαιμονιῶν. Ἀλλ' ὑπὸ τὸ πρῶμα τῆς αὐστηρᾶς ἐγκληματολογικῆς ἐξετάσεως, τῆς ἀνευρέσεως δηλαδὴ δεισιδαιμονιῶν, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν τὴν ἄμεσον ἢ ἔμμεσον αἰτίαν ἐγκλημάτων, μόνον ἓν δημοτικὸν ᾄσμα μᾶς προσφέρει σχετικὴν ὕλην.

Εἰς τὸ ᾄσμα τοῦτο, κοινῶς γνωστὸν ὡς τὸ «Πεφύρι τῆς Ἀρτας», ἐμφανίζεται ἡ ἐγκληματικὴ δεισιδαιμονία τοῦ «στοιχειώματος», διὰ τοῦ ὁποῦ ἀνθρώπου πρὸς θεμελίωσιν οἰσματος³⁾.

Ἐκ τῶν στίχων τοῦ ᾄσματος εἶναι ἐξήλθε ἡ λαϊκὴ πεποιθῆσις, ὅτι ἄνευ τῆς ἀνθρωποθυσίας εἶναι ἀδύνατος ἡ στερέωσις τῶν θεμελίων τοῦ οἰκοδομήματος.

Σαράντα πρωτομάστοροι κ' ἐξήντα μαθητᾶδες
 καμάρα χτίζουν στὸ γιαλό, καμάρα δὲ στεργιώνει
 ὀλημερὺς ἐχτίζανε κι ὀλονυκτὶς ἐχάλνα.
 Πουλᾶται πῆγε κ' ἔκατσε πάνου σ' ἐλιᾶς κλοννάρι,
 ἔν ἐκελαῦδει σὰν πουλί, νὰ λέῃ σὰν ἀηδονάκι,
 μόν' ἐκελαῦδει κ' ἔλεγε ἀνθρώπινη λαλοῦσα.
 «Ἄν δὲν στοιχειώσετε ἀνθρώπο, καμάρα δὲ στεργιώνει
 οὔτε φτωχό, οὔτ' ἄρχοντα, οὔτε κανὰ στρατιώτη,

¹⁾ ΛΑ. (Κατ' ἀνακοίνωσιν Γ. Ν. Πολίτου) ἀ.τ.

²⁾ ΠΠ πουτάνα, 6.

³⁾ Αἱ μέχρι σήμερον τελούμεναι δεισιδαιμονες θυσίαι ζώων (ἀλέκτορος ἢ ἀμνοῦ) διὰ τὴν στερέωσιν τῶν θεμελίων οἰκοδομήματος εἶναι κατὰ τὰς ἐπικρατούσας ἀντιλήψεις ἀπλὴ ἀντικατάστασις τῶν ἀνθρωποθυσιῶν τοῦ παρελθόντος. (Πρβλ. Πολίτου, Παραδόσεις, τ. Β' σ. 1004). Αἱ ἀνθρωποθυσίαι πρὸ τῶν ἐκστρατειῶν ἦσαν τὸ σύνηθες φαινόμενον τῶν παλαιωτάτων χρόνων (αὐτ. τ. Β' σ. 1091-2). Ἐπίσης πλεῖσται εἶναι αἱ λαϊκαὶ παραδόσεις, αἱ ἀναφερόμεναι εἰς ἀνθρωποθυσίας διὰ τὴν στοιχειώσιν καὶ σύλησιν θησαυρῶν (Πρβλ. Πολίτην, Αὐτ. τ. Β' σ. 1003 κ. ἐ., καὶ Γ. Μέγαν ἐν Λαογράφῳ, τ. Δ' σ. 22 κ. ἐ.).

μόνε τοῦ πρωτομάστορη, τοῦ πρώτου τῇ γεναῖκα
στοιχείῳ νὰ τήνε βάλετε, καμάρα νὰ στεργιώσῃ...»
— Τρεῖς ἀδερφάδες εἴμαστε κ' οἱ τρεῖς κακογραμμένες,
ἡ μὰ στοιχείῳ στὴ Παναγιά κι ἄλλη στὸ μοναστήρι
κ' ἐγὼ ἡ κακορίζικη στοιχειώων το γιοφύρι¹⁾...

Οἱ τρεῖς τελευταῖοι στίχοι, τοὺς ὁποίους ἀναφωνεῖ ἡ σύζυγος τοῦ πρωτομάστορα, ὅταν ἀντελήφθῃ ὅτι ἔπese θῦμα τῆς ἀνθρωποθυσίας, μαρτυροῦν περὶ τῆς εὐρείας διαδόσεως τῆς ἐγκληματικῆς δεισιδαιμονίας τῆς στοιχειώσεως καὶ τῶν πολυπληθῶν θυμάτων ταύτης.

Ἄν καὶ ἐκτὸς τοῦ θέματος, ὡς μὴ ἀποτελοῦσα ἐγκληματικὴν δεισιδαιμονίαν ὑπὸ τὴν ἐκτεθεῖσαν ἔννοιαν, ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἡ χρησιμοποίησις τῶν τριχῶν τῆς κεφαλῆς τῆς νύμφης διὰ τὴν κατασκευὴν μαγγανείας κατὰ τῶν νεονύμφων, ἡ ὁποία γίνεται πολλάκις ἀφορμὴ τραυματισμῶν καὶ ἀδίκων ἐπιθέσεων κατὰ τῶν ὑποτιθεμένων μάγων.

Ἐκ τῶν κατωτέρω παρατιθεμένων στίχων γαμηλίου ἔσματος, τὸ ὁποῖον ᾄδεται κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ «κτενίσματος» τῆς νύμφης,

Μάστε τὰ μαλλιά μου, μὴ μ' τὰ μασούν ξένοι
καὶ μ' τὰ κόβουν μάγια
μάγια τοῦ κορμοῦ μου καὶ τοῦ κεφαλιοῦ μου,²⁾

εἶναι ἐμφανεῖς οἱ φόβοι, μὴ τυχὸν χρησιμοποιοῦν τὰ μαλλιά τῆς νύμφης ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν πρὸς πρόκλησιν κακοῦ.

8. Ἵχνη.

Ἡ σημασία, τὴν ὁποίαν κέκτηται ἡ χρησιμοποίησις τῶν ἰχνῶν τοῦ ἐγκλήματος πρὸς ἀνακάλυψιν τοῦ ἀγνώστου ἐνόχου, ἔχει πλήρως ἐκτιμηθῇ ὑπὸ τοῦ λαϊκοῦ αἰσθητηρίου. Ἡ παροιμία: Ἐκ τ' ἀχνάρι τὸ θεριὸ³⁾ ἐκφράζει τὴν λαϊκὴν πίστιν, ὅτι διὰ τῆς χρησιμοποίησεως τῶν ἰχνῶν ἐπιτυγχάνεται ἡ ἀσφαλὴς ἀνεύρεσις τοῦ ἐνόχου.

9. Μάρτυρες.

Ἡ ἔννοια τοῦ ἄκρως ἐπισφαλοῦς τῆς μαρτυρικῆς ἀποδείξεως εὐρίσκει ἀπήχησιν εἰς τὴν λαϊκὴν δογματολογίαν ὑπὸ τὴν γενικωτάτην παροιμίαν:

Ἐκ τ' ἑνα στόμα βγαίνει καὶ τὸ πρέμα κ' ἡ ἀλήθεια⁴⁾.

¹⁾ Λαογραφία ζ', 562, 14, Ἀλεξανδρῆς, Εὐβοία.

²⁾ Ἡμερολόγιον Δυτικῆς Μακεδονίας, 1933, σ. 119.

³⁾ ΠΠ τ. Β', σ. 695, ἀχνάρι, 1. (Σύρος).

⁴⁾ ΠΠ στόμα, 3 (Κεφαλληνία).

Εἶναι ἄξιον ἐξάρσεως ὅτι ὁ λαὸς ἔχει πλήρως ἐμβαθύνει ἐπὶ τῶν τεχνικῶν ἀτελειῶν τῶν αἰσθητηρίων ὀργάνων, ἰδίᾳ δὲ τῆς ὁράσεως καὶ τῆς ἀκοῆς. «Ἡ ἀντίληψις καὶ περιγραφὴ οἰουδῆποτε ἀντικειμένου ἢ συμβάντος εἶναι πάντοτε ἐλλιπὴς καὶ ἀνακριβής, ἀκόμη καὶ ἂν καταβληθῇ μεγάλη καὶ ἐλικρινὴς προσπάθεια πρὸς πιστὴν περιγραφὴν»¹⁾. Διὰ τοῦτο ὁ λαὸς διατυπώνει τὴν ἀρχήν:

Ἄπ' ὅσα γλέπεις νὰ πιστεύῃς τὰ μισά· ἀπ' ὅσ' ἀκοῦς, ὁλότελα²⁾.

Ὅσ' ἀκοῦς μὴν τὰ πιστεύῃς καὶ ὅσα βλέπεις τὰ μισά³⁾.

Ἰσως ἡ διατύπωσις τῶν παροιμιῶν τούτων ἐνέχει ποιὰν τινα ὑπερβολήν, ἀλλ' ἀκριβῶς διὰ τῆς ὑπερβολῆς, ἣ ὅποια εἶναι συνήθης εἰς τὰς παροιμίας, θέλει νὰ ἐξάρῃ καὶ νὰ τονίσῃ ἔτι μᾶλλον ὁ λαὸς τὴν ἀτέλειαν τῶν αἰσθητηρίων ὀργάνων. Δὲν ἀλλοιοῦται δὲ ποσῶς ἡ ἔννοια τῆς ἀνωτέρω παροιμίας διὰ τῆς μετατροπῆς αὐτῆς ὑπὸ τοῦ χαριτολογούντος λαοῦ εἰς δίστιχον:

Ὅσ' ἀκοῦς μὴν τὰ πιστεύῃς καὶ ὅσα βλέπεις τὰ μισά
καὶ ὅσα βάνεις μέσ' στήν ἐξέστη· καὶ εἶναι τὰ σωστά⁴⁾.

Ἡ ποικίλλουσα καὶ ὑπὸ διαφορετικὴν ποσὴν παρουσιαζομένη εἰς τὰ διάφορα ἄτομα ἱκανότης τῶν αἰσθητηρίων ὀργάνων καθιστᾷ δυσχεροτάτην τὴν ἀνέυρεσιν τῆς ἀλήθειας. Τοῦτο ἐμφαίνεται ἰδίως καὶ ἐκ τῆς ἀρχικῆς ἀφορμῆς τῆς διατυπώσεως τῆς παροιμίας:

Ἀπὸ τὰ μάτια σου ὥς τὸν κῶλο σου δὲν μπορεῖς νὰ μάθῃς τὴν ἀλήθεια⁵⁾.

Εἶναι γνωστὸν ὅτι αἱ παλαιαὶ δοξασαὶ περὶ τῆς ἀναξιοπιστίας ὡς μαρτύρων τῶν παιδῶν καὶ τῶν ἐχόντων ἡλαττωμένην διανοητικὴν ἱκανότητα ἔχουν πλέον ἐγκαταλειφθῇ. Αἱ νεώτεραι ἔρευναι ἀπέδειξαν, ὅτι οὐδόλως πρέπει νὰ ὑποτιμᾶται ἡ μαρτυρία τῶν κατηγοριῶν τῶν ἀτόμων τούτων, τὰ ὅποια, ἂν καὶ δὲν ἀντιλαμβάνονται τὴν γενικὴν εἰκόνα συμβάντος τινός, παρατηροῦσιν ὅμως ἀκριβέστερον τῶν ἐνηλίκων τὰς λεπτομερείας καὶ τοιοιτοτρόπως δύνανται νὰ συντελέσουν ἀποφασιστικῶς εἰς τὴν διαλεύκανσιν διαπραχθέντος ἀδικήματος.

Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἡ λαϊκὴ σοφία ἀποδεικνύεται προπορευομένη τῶν

¹⁾ Κ. Γαρδίκας, Ἑγκληματολογία, τ. Β' τευχ. Β', 1938, σ. 194. Βλ. καὶ Κ. Τσουνκαλᾶ, Ποιν. Δικονομία (1938) σ. 246 κ. ἑ.

²⁾ Π Π πιστεύω, 3 (Γορτυνία).

³⁾ Π Π πιστεύω, 12 (Κεφαλληνία).

⁴⁾ Π Π πιστεύω, 11 (Πελοπόννησος).

⁵⁾ Ἡ παροιμία αὕτη θεωρεῖται κοινῶς ρητὸν τοῦ Κολοκοτρώνη, καὶ ὡς τοιοῦτο τὸ ἀναγράφει ὁ Τερτσέτης.

προσφάτων ἐπιστημονικῶν θεωριῶν, ἔχουσα ἀπὸ μακροῦ χρόνου ἐκπεφρασμένην τὴν ἀντίληψιν:

¹⁾ Ἀπὸ λωλὸ κι ἀπὸ μωρὸ μαθαίνεις τὴν ἀλήθεια ¹⁾.

Εἰς τὰς κατωτέρω μάλιστα παροιμίας ἐμφανίζεται αὕτη ἐπεκτείνουσα τὴν κατηγορίαν τῶν ἀτόμων, ἀπὸ τὰ ὁποῖα δύναται νὰ ἀνευρεθῇ ἡ ἀλήθεια.

²⁾ Ἀπὸ παιδί, τρελλὸ καὶ μεθυσμένο μαθαίνεις τὴν ἀλήθεια ²⁾.

³⁾ Ἀπὸ κονζουλὸ κι ἀπὸ μεθυσμένο μαθαίνει ὁ φρόνιμος τὴν ἀλήθεια ³⁾ καὶ
Δὸς κρασὶ νὰ βγῇ ἡ ἀλήθεια ⁴⁾.

⁵⁾ Ἀφ' ἐτέρου διὰ τῆς παροιμίας:

⁶⁾ Ὁ τρελλὸς τὴν καρδιά του στὸ στόμα του τὴν ἔχει ⁵⁾

διατυπῶνται, ὅτι οἱ ἐν ἡλαττωμένῃ διανοητικῇ καταστάσει εὐρισκόμενοι, μὴ ἔχοντες ἀναστολάς, εἶναι χρησιμώτατοι μάρτυρες, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς διανοητικῶς ὑγιεῖς, οἱ ὁποῖοι εἴτε ἐκ φόβου διακινδυνεύουσιν τοῖς συμφερόντων εἴτε ἐξ ἄλλων λόγων σιγοῦν. Τὴν ἀντίθετον ταύτην ἐννοίαν ἐκφράζει ἡ παροιμία:

⁶⁾ Ὁ φρόνιμος τὴν γλῶσσαν του ἔχει τὴν πτὴν καρδιά του ⁶⁾.

Εἰς πλήρη ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἀπόφιν τῆς ἐπιστήμης ἡ ὁποία ἀποκρύνει τὴν ἀντίληψιν, ὅτι πάντοτε ἡ ὁμολογία τοῦ κατηγορουμένου ἀνταποκρίνεται εἰς τὴν ἀλήθειαν, εὐρίσκεται ἡ λαϊκὴ παροιμιολογία. Πολλοὶ εἶναι οἱ λόγοι, ἔνεκα τῶν ὁποίων ὁ ὁμολογῶν κατηγορούμενος εἶναι δυνατόν νὰ ψεύδεται ⁷⁾.

Εἰς τὴν λαϊκὴν ὅμως συνείδησιν εἶναι βαθέως ἐρριζωμένη ἡ πεποίθησις,

¹⁾ ΠΠ τ. Α', σ. 472 (ἀλήθεια, 11).

²⁾ ΠΠ. τ. Α', σ. 476 (ἀλήθεια, 15).

³⁾ ΠΠ τ. Α', σ. 472 (ἀλήθεια, 9). Παρόμοιαι καὶ αἱ βυζαντιναί: Ἀπὸ σαλὸν καὶ μεθυστὴν ἀκούσεις τὴν ἀλήθειαν (Αὐτόθι, ἀλήθεια 17) καί: Ἐξ ἀνοήτου καὶ μεθύοντος μαθήσει τὸ ἀληθές, Ed. Kurtz, Die Sprichwörterammlung des Maximus Planudes (1886) σ. 15, 10 καὶ Τὸ ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ νήφοντος ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ μεθύοντος. Κατσίουλῆς II. 83 Diog. VIII 43. Πρβλ. Archiv für Slavische Philologie, τ. 30 (1909) σελ. 352 καὶ ΠΠ. τ. Α', σ. 129.

⁴⁾ ΠΠ τ. Α', σελ. 483 (ἀλήθεια, 27). Ἴδὲ καὶ Ν. Χωροφᾶ, Ἡ μέθη ἐν τῷ Ποινικῷ Δικαίῳ, τ. Α', 1924, σ. 62. Συναφὴς εἶναι καὶ ἡ Κυπριακὴ παροιμία: Μέθυσε τὸν ἀνθρώπον νὰ μάθῃς τὰ μέσα του, (Κυριαζῆς, σ. 273), προτρέπουσα τὴν χρησιμοποίησιν τῆς μέθης, ὡς μέσου διὰ τὴν ἀσφαλῆ ἐξακρίβωσιν τῆς ἀληθείας.

⁵⁾ Κ. Κανελλάκη, Χιακὰ Ἀνάλεκτα, 1890, σ. 275, 476.

⁶⁾ Κ. Κανελλάκη, αὐτ. σ. 275, 477.

⁷⁾ Π.Χ. «ὅταν ὁμολογῇται ἐνοχὴ εἰς ἐγκλημά τι, ἵνα συγκαλυφθῇ βαρύτερον ἢ διότι συγγενεῖς ἢ φίλοι θυσιάζονται, ἵνα σώσωσι τὸν ἐνοχον» κ.ο.κ. (Κ. Γαργίλια, Ἑγκληματολογία, τ. Β', 1938, σ. 216).

ὅτι ἡ ὁμολογία τοῦ κατηγορουμένου ἀποτελεῖ τὴν ἔκφρασιν τῆς πλήρους ἀληθείας. Τοῦτο δηλοῖ ἡ παροιμία:

Ἀμαρτία ἐξωμολογημένη, καθαρὰ ἀλήθεια¹⁾.

Κατὰ τὴν λαϊκὴν σκέψιν ὁ κατηγορούμενος, ὁ διὰ παντὸς μέσου ἀγωνιζόμενος διὰ τὴν ὑπεράσπισίν του, οὐδὲν ἔχει συμφέρον νὰ καταστρέψῃ ἑαυτὸν ὁμολογῶν τὴν προᾶξιν του. Ἐξ οὗ καὶ ἡ παροιμία:

Ποιὸς κλέβγει καὶ τὸ μαρτυρᾷ;²⁾

10. Νεκροφιλία.

Διὰ τὴν λαϊκὴν συνείδησιν, ὥς αὕτη διαφαίνεται εἰς τὴν δημώδη ποίησιν, ἡ μορφὴ τῆς γενετησίου ἀνωμαλίας τῆς νεκροφιλίας εἶναι ἕν ἀπὸ τὰ ἀνοσιώτερα καὶ βδελυρώτερα ἐγκλήματα.

5 *Κινάγει νὰ πάγῃ στὴν ἐκκλησίᾳ καὶ τ' ἅγια μοναστήρια.
Καὶ τ' ἅγιο Πνεῦμα ἐμίλησεν μετ' αὐτὸ ἅγιο βῆμα.*

*«Ποῦ πᾶς, σκυλλί, ποῦ πᾶς, μιὰρε, ποῦ πᾶς, μαγαρισμένε,
ποῦ μαγαρίζεις τὶς ἐκκλησίας καὶ τ' ἅγια μοναστήρια;»*

«Ἢ μάννα τὸν τὸν ἐροῦν καὶ ὁ μάννα τὸν τοῦ λέγει»

«Γιούλη μου, τί ἐμαγάρισες, ποῦ σαι μαγαρισμένος;...»

15 *κ' ἐγὼ ἔδεσα τὸν μαῦρο μου πὲ πᾶς ξανθὴς κιβούρι.*

*Κι ὁ μαῦρος μου ἦτον μελελὸς, ἦτον καὶ παιγνιδιάρης,
καὶ ἔσκαψε μὲ τὰ νύχια του, βγάνει τὴν κόρη ὅζω.*

Ἐφτά φορὲς ἀμάρτεψα μὲ τὴν ἀποθαμένη.

— *Φεῦγα, σκυλλί, φεῦγα, μιὰρε, φεῦγα, μαγαρισμένε,*

20 *ποῦ μαγαρίζεις τὶς ἐκκλησιὰς καὶ τ' ἅγια μοναστήρια...³⁾*

Ἡ παρέμβασις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ ὁ βαρύτατος χαρακτηρισμὸς τοῦ ἐνόχου, ἡ πλήρης μεταστροφή τῶν ἐμφύτων αἰσθημάτων τῆς μητρὸς, ἡ ὁποία, ἐνῶ μὲ τόσῃ τρυφερότητι τὸν προσφωνεῖ «γιούλη μου», κατόπιν μετὰ βδελυγμίας τὸν ἀποπέμπει, πάντα ταῦτα εἶναι ἐνδεικτικὰ τοῦ μεγέθους τῆς προσβολῆς τῶν ἠθικῶν καὶ θρησκευτικῶν συναισθημάτων τοῦ λαοῦ.

Εἶναι δὲ χαρακτηριστικόν, ὅτι εἰς τὰ δημοτικὰ ἄσματα, ὅταν προβάλλωνται ἐγκλήματα, διὰ τῶν ὁποίων προσβάλλεται αὐτὸς ὁ ἠθικὸς νόμος, ὥς αἰμομειξία,

¹⁾ ΠΠ τ. Β', σελ. 137, (ἀμαρτία, 3)

²⁾ Κ. Κανελλάκη, Χιακά Ἀνάλεκτα σ. 290, 588. Πρβλ. καὶ Ν. Δημητρακόπουλον, σ. 97, σημ. 2.

³⁾ Λαογραφία ΙΑ', 196,8. Συλλογὴ Haxthausen, ἔκδ. Soyter.

νεκροφιλία κλπ., τότε ἐξεγείρεται ἡ θεία ὀργὴ ἐκδηλουμένη, κατὰ τὴν λαϊκὴν ἀντίληψιν, διὰ τῆς ἀποδοκιμασίας τῆς πράξεως ὑπὸ τῆς Ἀνωτέρας δυνάμεως καὶ τῆς ἐπακολουθούσης ἀναταραχῆς εἰς τὰς ἐκκλησίας, τὰ μοναστήρια κλπ., ἢ τῆς ἐξαπολύσεως θεομηνιῶν, ἀνομβρίας, ξηρασίας κλπ., ὅπως π.χ. ἐπὶ αἰμομειξίας.

*Γιατὶ τ' ἀκούει ὁ οὐρανός, τρεῖς χρόνους καὶ δὲν βρέχει,
γιατὶ τ' ἀκούγει ἡ δόλια γῆς, χοιτάρι δὲν φυτρώνει¹⁾.*

Θὰ ἡδύνατό τις νὰ παρατηρήσῃ, ὅτι εἰς τοιαύτης φύσεως ἐγκλήματα, τὸ δημῶδες ῥῆσμα φέρει ἐκδήλως σπέρματα καὶ ἵχνη τῶν θεοκρατικῶν περὶ ποινῆς ἰδεῶν, αἵτινες ἴσχυον εἰς ἐποχὰς ἀρχαίων δικαίων, εἰς τὰς ὁποίας ἡ ποινὴ, ὡς λέγει ὁ αἰμνήστος Τιμ. Ἡλιοπούλος, ἐχρησίμευε «πρὸς ἐξιλέωσιν καὶ ἱκανοποίησιν τοῦ θείου, ὁ δὲ καταδικασθεὶς ἐθεωρεῖτο ἔνοχος τοῦ ἁμαρτήματος πρὸς αὐτοὺς τοὺς θεούς, ἐπισύρων τὴν κοινὴν περιφρόνησιν ἀπεβάλλετο τοῦ θρησκευτικοῦ καὶ διὰ τοῦ κοινωνικοῦ κύκλου, δὲν ἡδύνατο νὰ προσεγγίσῃ τοὺς βωμούς, οἱ ἄνθρωποι ἀπέφρουγον αὐτὸν ὡς μεμολυσμένον» κλπ.²⁾

Ἐκ τῶν ἐκτεθέντων καθίσταται, νομίζω, φανερόν, ὅτι ἡ ἐξερεύνησις καὶ μελέτῃ τῶν λαϊκῶν περὶ δικαίου ἀντιλήψεων, τῶν περιεχομένων εἰς τὰς παροιμίας καὶ τὰ δημοδῆ ῥήματα, δύναται νὰ παραστή σπουδαίαν συμβολήν εἰς τὴν σπουδὴν τοῦ Δικαίου, ἰδίᾳ ὑπὸ ἱστορικὴν καὶ φιλοσοφικὴν ἑποψιν. Τὴν αὐτὴν δ' ἀξίαν ἔχει, ὡς ἐν τῇ εἰσαγωγῇ ἐλέχθη, ἡ θεογονία καὶ τῶν μύθων, τῶν παραδόσεων καὶ τῶν λοιπῶν δημοδῶν κειμένων, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν τὴν γνησιωτάτην ἐκδήλωσιν τῆς λαϊκῆς συνειδήσεως. Πολλὰ ἔχει νὰ διδαχθῇ καὶ ἐξ αὐτῶν ὅχι μόνον ὁ μελετητὴς τοῦ δικαίου, ἀλλὰ καὶ ὁ νομοθέτης εἰς τὴν διατύπωσιν νομικῶν κανόνων, οἵτινες θὰ ἔχουν τὴν ἰδιάζουσαν ἀξίαν, ὅτι ἀνταποκρίνονται εἰς πραγματικὰς καταστάσεις καὶ δὲν εἶναι ἀπλῶς τὸ ἀποτέλεσμα νοητικῶν ἐνεργειῶν.

1) ΛΑ 1153 Γ, σ. 119, 23, Μ. Ἰωαννίδου, Ἀράχοβα.

2) Τιμ. Ἡλιοπούλου, Σύστημα τοῦ Ἑλλ. Ποιν. Δικαίου, τ. Α', σελ. 16-17.